

ส่วนที่ ๕

เงื่อนไขความเป็นผลแห่งนิติกรรม

อุทาหรณ์

๑) ก. เป็นผู้เยาว์โดยมี ข. เป็นผู้แทนโดยชอบธรรม ได้ทำสัญญาจะขายที่ดินแปลงหนึ่งของตนให้แก่ ค. โดยทำเป็นหนังสือสัญญากันเองระบุว่าสัญญาจะซื้อขายรายนี้ให้มีผลเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลให้จำหน่ายที่ดินแปลงดังกล่าวได้ตามมาตรา ๑๕๗๔ ต่อมาระหว่างที่ยังไม่มีการยื่นคำร้องต่อศาลให้พิจารณาอนุญาตในการขายที่ดินแปลงนี้ ข. แจ้งให้ ค. ทราบว่าไม่ประสงค์จะผูกพันตามสัญญานี้ต่อไป ดังนี้ ก. จะหลุดพ้นจากความผูกพันตามสัญญาหรือไม่

๒) ก. ประสงค์จะซื้อรถยนต์ในห้างของ ข. ราคา ๕๐๐,๐๐๐ บาท แต่ ก. ขาดเงินมีแต่สลากกินแบ่งเพียง ๑ ใบจึงนำสลากกินแบ่งไปแสดงเพื่อขอซื้อรถยนต์จาก ข. โดยตกลงทำสัญญาซื้อขายมีเงื่อนไขว่า หาก ก. ถูกรางวัลสลากกินแบ่งที่ออกรางวัลในวันนั้นและได้รับเงินอย่างน้อย ๕๐๐,๐๐๐ บาท ก. และ ข. ตกลงซื้อขายรถยนต์คันนั้นกัน ดังนี้หากปรากฏว่าสลากกินแบ่งของ ก. ถูกรางวัลที่ ๑ ในวันนั้นมีมูลค่า ๓ ล้านบาท ดังนี้สัญญาซื้อขายระหว่าง ก. กับ ข. มีผลบังคับได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

๓) กรณีจะเป็นอย่างไรหากปรากฏว่า ในเวลาที่ ก. กับ ข. ตกลงทำสัญญากันนั้นสลากกินแบ่งได้ออกรางวัลไปแล้วตั้งแต่เมื่อวันก่อนที่ทั้งสองจะตกลงกัน ๑ วัน แต่ ก. ยังไม่ทันได้ตรวจว่าสลากของตนถูกรางวัลหรือไม่

๔) กรณีจะเป็นอย่างไรหากปรากฏว่า สลากกินแบ่งที่ใช้ในการตกลงกันนั้นเป็นของงวดก่อนหน้านั้นซึ่งได้ออกรางวัลไปแล้ว และ ก. ไม่ได้รับรางวัลใด ๆ เลย แต่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเข้าใจผิดไปว่าเป็นสลากงวดที่กำลังจะออกรางวัลในวันนั้น

๕) ก. ประสงค์จะซื้อเครื่องรับโทรทัศน์เครื่องหนึ่งจาก ข. เป็นเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท โดยทั้งสองฝ่ายตกลงกันให้ชำระราคาเป็นงวด ๆ งวดละ ๒,๐๐๐ บาท โดย ข. ตกลงส่งมอบเครื่องรับโทรทัศน์ให้ ก. ไปใช้ได้ก่อน แต่ ข. ตกลงสงวนกรรมสิทธิ์ในเครื่องรับโทรทัศน์นี้ไว้จนกว่า ก. จะชำระราคาครบถ้วน ดังนี้สัญญาซื้อขายรายนี้สำเร็จเด็ดขาดแล้ว หรือเป็นสัญญาซื้อขายโดยมีเงื่อนไข

๖) ตามกรณีในอุทาหรณ์ ๕ หาก ก. นำเครื่องรับโทรทัศน์ที่ซื้อไปตรวจสภาพที่ร้านของ ข. หลังจากได้ผ่อนชำระไปแล้ว ๓ งวด ปรากฏว่า ข. ได้ขายเครื่องรับโทรทัศน์เครื่องนั้นต่อไปยัง ค. เป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท ดังนี้ ก. จะมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจาก ข. หรือเรียกให้ ค. ส่งมอบเครื่องรับโทรทัศน์เครื่องดังกล่าวคืนแก่ตนได้หรือไม่ เพียงใด

ส่วนที่ ๕ นิติกรรมมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขและนิติกรรมที่ต้องได้รับความยินยอม

๑. นิติกรรมมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไข

๑.๑ ความหมาย ความสำคัญ และกรณีที่สามารถตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขได้

ก) ข้อความคิดว่าด้วยเงื่อนไข

คำว่าเงื่อนไขเป็นคำที่มีได้หลายความหมาย ตามความหมายทั่วไปนั้น เงื่อนไขของสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใด หมายถึงพฤติกรรมซึ่งเป็นสาเหตุหรือมีความเกี่ยวพันเชิงเหตุผลกับสิ่งนั้น หรือเหตุที่ทำให้เหตุการณ์นั้นมีขึ้นหรือมีผลเป็นที่ยอมรับได้ เช่นเงื่อนไขในการชำระหนี้มีว่า ลูกหนี้ต้องชำระเป็นเงินสด หรือเงื่อนไขในการบอกเลิกสัญญาว่าต้องทำเป็นหนังสือ เงื่อนไขในการส่งมอบกำหนดว่าจะต้องทำในระหว่างเวลากลางวัน เป็นต้น ส่วนในแง่กฎหมายนิติกรรมนั้นคำว่า “เงื่อนไข” มีความหมายเฉพาะ กล่าวคือนิติกรรมที่มีเงื่อนไข หมายถึงนิติกรรมที่มีข้อกำหนดให้นิติกรรมนั้นเป็นผล เมื่อมีเหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ในอนาคตเกิดขึ้น (มาตรา ๑๘๒)

เงื่อนไขในความหมายของมาตรา ๑๘๒ จึงมีความหมาย ๒ นัยคือ นัยประการแรก หมายถึงข้อกำหนดในนิติกรรมนั่นเองซึ่งจะทำให้นิติกรรมมีผล ส่วนนัยประการต่อมา เงื่อนไขยังหมายถึงเหตุการณ์ในอนาคตอันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่อีกด้วย

(๑) เงื่อนไขตามที่กฎหมายกำหนดไว้นี้ กฎหมายมุ่งหมายถึงเงื่อนไขของนิติกรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขในแง่ข้อกำหนดแห่งนิติกรรมที่ผู้ทำนิติกรรมกำหนดขึ้นด้วยเจตนา ไม่ใช่เงื่อนไขทางกฎหมายซึ่งโดยทั่วไปหมายถึงข้อกำหนดที่เป็นองค์ประกอบแห่งความมีผลตามกฎหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เราจึงควรเข้าใจโดยแยกแยะว่า เงื่อนไขที่กำหนดขึ้นในนิติกรรมนี้เป็นคนละกรณีกันกับเงื่อนไขทางกฎหมาย เพราะนิติกรรมที่สร้างขึ้นโดยมีเงื่อนไขนั้นย่อมเกิดผลเป็นนิติกรรมที่ผูกพันกันแล้วทันทีที่นิติกรรมนั้นสำเร็จลง และคู่กรณีทั้งสองฝ่ายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ระหว่างกันแล้ว (มาตรา ๑๘๔, ๑๘๕) แม้ว่าเงื่อนไขจะยังไม่สำเร็จและนิติกรรมนั้นยังไม่เป็นผลก็ตามความสำเร็จของเงื่อนไขเพียงแต่ทำให้นิติกรรมที่เกิดขึ้นแล้วนั้นเป็นผลหรือสิ้นสุดไปตามที่ตกลงกันเท่านั้น ส่วนเงื่อนไขทางกฎหมายนั้นกฎหมายมุ่งหมายถึงองค์ประกอบทางกฎหมายที่ทำให้นิติกรรมมีผลตามกฎหมายเป็นสำคัญ เช่นสัญญาให้ยืมสมบูรณ์เมื่อส่งมอบ (มาตรา ๕๒๓) การส่งมอบจึงเป็นเงื่อนไขความสมบูรณ์หรือเป็นองค์ประกอบของสัญญาให้ หากองค์ประกอบทางกฎหมายยังไม่ครบถ้วนนิติกรรมย่อมไม่ครบองค์ประกอบและไม่เกิดเป็นนิติกรรมเลย

ตัวอย่างที่เห็นได้ ได้แก่กรณีตามอุทธรณ์ ๑) ซึ่งเป็นกรณีที่กฎหมายได้กำหนดไว้เป็นองค์ประกอบทางกฎหมายในมาตรา ๑๕๗๔ ว่า การจำหน่ายที่ดินของผู้เยาว์จะจำหน่ายได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลแล้ว ในกรณีเช่นนี้เมื่อพิเคราะห์ดูความมุ่งหมายของกฎหมายแล้วเห็นได้ว่ากฎหมายมุ่งให้นิติกรรมเกิดขึ้นเมื่อครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายกำหนด ก็จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลเสียก่อน การได้รับอนุญาตจากศาลจึงนับเป็นเงื่อนไขทางกฎหมาย ไม่ใช่เงื่อนไขแห่งนิติกรรม ด้วยเหตุนี้ไม่ว่านิติกรรมซื้อขายนั้นจะกำหนดให้การได้รับอนุญาตจากศาลเป็นเงื่อนไขหรือไม่กำหนดเงื่อนไขใด ๆ เลยก็ตาม การได้รับอนุญาตจากศาลก็ยังคงเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้นิติกรรมนั้นมีผลหรือไม่มีผลอยู่ดี^๑ และโดยที่เป็นองค์ประกอบแห่งนิติกรรม คู่กรณีจึงไม่อาจตกลงให้ซื้อขายกันโดยไม่ต้องได้รับอนุญาตจากศาล เพราะหากขึ้นตกลงกันเช่นนั้นก็เป็นการขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน นิติกรรมย่อมตกเป็นโมฆะ

อย่างไรก็ตาม คำว่าเงื่อนไขที่คู่กรณีตกลงกันในนิติกรรมต่าง ๆ นั้น ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเงื่อนไขอันเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับความเป็นผลหรือสิ้นผลของนิติกรรมที่ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนในอนาคตตามความหมายในมาตรา ๑๘๒ เสมอไป เพราะอาจมีการตกลงเงื่อนไขอย่างอื่นซึ่งไม่ใช่เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับความเป็นผลของนิติกรรมก็ได้ เช่น เงื่อนไขการปฏิบัติการชำระหนี้ เงื่อนไขส่งมอบ หรือรับมอบสินค้า เงื่อนไขการชำระเงิน หรือเงื่อนไขการรับสมัครบุคคลเข้าทำงาน เป็นต้น เงื่อนไขเหล่านี้ไม่กระทบต่อความมีผลแห่งนิติกรรม ไม่อาจนับว่าเป็นเงื่อนไขแห่งนิติกรรม^๒

(๒) เงื่อนไขแห่งนิติกรรมในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นหมายถึง “เหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ในอนาคต” ซึ่งหากสำเร็จเมื่อใด คู่กรณีตกลงให้นิติกรรมเป็นผลหรือสิ้นผล

^๑ โปรดดู คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๖๐/๒๕๑๐ ๒๕๑๐ ฎ.๘๓๑ สัญญาจะขายที่ดินมีข้อความกำหนดว่าผู้ขายจะดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลขอขายที่ดินแทนเด็ก ดังนี้เมื่อได้ร้องต่อศาลก็เป็นการปฏิบัติตามสัญญาแล้ว เมื่อศาลไม่อนุญาตให้ขายก็เป็นอันไม่ซื้อไม่ขาย ไม่สำเร็จตามเงื่อนไข อนึ่งกรณีนี้ จิต เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๕ ๒๕๒๘, หน้า ๒๑๑ อธิบายว่าเป็นสัญญาซื้อขายมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าต้องได้รับอนุญาตจากศาลให้ขายได้

^๒ โปรดดู คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๖๕๘/๒๕๑๕ ๒๕๑๕ ฎ. ๑๒๓๑ จำเลยตกลงยอมชดใช้เงินแก่โจทก์เพราะทำงานผิดระเบียบ โดยโจทก์จะให้จำเลยกลับเข้าประจำตำแหน่งเดิม ข้อที่โจทก์รับจะทำนี้ไม่ใช่เงื่อนไข ดังนั้นเมื่อโจทก์สั่งให้จำเลยประจำตำแหน่งเดิมแล้ว แม้จำเลยไปรับตำแหน่งไม่ได้เพราะป่วย จำเลยก็ต้องใช้เงินแก่โจทก์ตามสัญญา

เหตุการณ์อันไม่แน่นอนซึ่งเป็นสาระสำคัญของเงื่อนไขนี้ จะต้องเป็นเหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุการณ์ที่รู้แน่ว่าจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในอนาคต เพียงแต่ไม่รู้แน่ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด ดังนี้เหตุการณ์นั้นไม่ใช่ “เงื่อนไข” ในความหมายนี้ แต่แท้ที่จริงแล้วเป็น “เงื่อนไข” ซึ่งหมายถึงเหตุการณ์ในอนาคตที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

ตัวอย่างเช่น ก. สัญญาต่อ ข. ที่จะชำระเงินช่วยค่าทำศพ เป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาทแก่ ข. หรือทายาทของ ข. หากบิดาของ ข. ถึงแก่ความตาย ดังนี้จะเห็นได้ว่า ความตายของบิดาของ ข. ซึ่งดูเหมือนจะเป็นเงื่อนไขในการชำระเงินช่วยค่าทำศพตามสัญญานี้ แท้ที่จริงแล้วไม่อาจนับเป็นเงื่อนไขในความหมายที่เป็นเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ แต่ความตายของบิดาของ ข. นั้นเป็นเหตุการณ์อันจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เพียงแต่ไม่รู้แน่ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดเท่านั้น

นอกจากเงื่อนไขจะต้องเป็นเหตุการณ์อันไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่แล้ว เงื่อนไขยังต้องเป็นเหตุการณ์ในอนาคตอีกด้วย ดังนี้ ถ้า “เงื่อนไข” ที่ตกลงกันเป็นเหตุการณ์ในปัจจุบันหรือเป็นเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านพ้นไปแล้ว ดังนี้เหตุการณ์เช่นนั้นย่อมไม่อาจนับเป็นเงื่อนไขแห่งนิติกรรมตามความหมายนี้ แม้ว่าคู่กรณีในนิติกรรมจะได้ตกลงกันโดยไม่รู้ว่าการที่ตกลงกันว่าเป็นเงื่อนไขนั้นได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตหรือในปัจจุบันก็ตาม ในเรื่องนี้มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๘๗ ที่ว่า

ถ้าเงื่อนไขสำเร็จแล้วแต่ในเวลาทำนิติกรรม หากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน ให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข หากเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง ให้ถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ

ถ้าเป็นอันแน่นอนในเวลาทำนิติกรรมว่า เงื่อนไขไม่อาจจะสำเร็จได้ หากเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน ให้ถือว่านิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ หากว่าเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง ให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข

หลักตามมาตรา ๑๘๗ นี้เป็นหลักธรรมดา ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการสันนิษฐานเจตนาที่แท้จริงของคู่กรณีว่า หากรู้ว่าเหตุการณ์อันเป็นเงื่อนไขนั้นสำเร็จลงแล้ว หรือรู้ว่าไม่อาจสำเร็จได้เป็นแน่แท้ คู่กรณีก็ควรจะตกลงหรือไม่ตกลงกันเลยตามเหตุตามผล

ในกรณีที่เงื่อนไขสำเร็จแล้วในเวลาทำนิติกรรม ถ้าคู่กรณีรู้ว่าเงื่อนไขสำเร็จลงแล้ว ก็ควรจะตกลงกันไปโดยไม่ต้องเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน เช่น ตกลงเช่าบ้านกัน โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าให้สัญญาเช่ามีผลบังคับเมื่อผู้เช่าถูกย้ายมาประจำในท้องที่นั้น ดังนี้ถ้าได้รู้แล้วว่าถูกย้ายมาแล้วตั้งแต่เวลาที่ตกลงเช่ากัน ก็ควรจะเช่าบ้านกัน โดยไม่ยกเหตุว่าจะถูกย้ายหรือไม่มาเป็นเงื่อนไข ซึ่งก็คือเป็นไปตามเจตนาที่แท้จริงของคู่กรณีนั่นเอง หรือในทางกลับกัน ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง เช่น ตก

^๓ ตัวอย่างจาก จิต เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, หน้า ๒๑๖

ลงเช่าบ้านกันโดยตั้งเงื่อนไขบังคับหลังว่าให้สัญญาเลิกกันหากถูกย้ายไปประจำที่อื่น ดังนี้ หากรู้ว่าถูกย้ายไปที่อื่นแล้วตั้งแต่เวลาที่ทำสัญญากัน ก็คงจะไม่ได้ตกลงเช่ากันเลย

ส่วนกรณีที่เป็นอันแน่นอนว่าเงื่อนไขไม่อาจสำเร็จลงได้ก็เช่น ตกลงเช่าบ้านกันโดยกำหนดเงื่อนไขบังคับก่อนว่าให้มีผลบังคับหากถูกย้ายมาประจำในท้องที่นั้นภายใน ๓ เดือน แต่ปรากฏว่าได้ถูกย้ายไปที่อื่นและไม่มีทางย้ายมาอยู่ในท้องที่นั้นตามเงื่อนไขได้แน่นอน ดังนี้ หากคู่กรณีรู้ว่าผู้เช่าถูกย้ายไปที่อื่นแล้วก็คงไม่ได้ทำสัญญากันเลย หรือในกรณีที่ตกลงเช่าบ้านกันโดยผู้ให้เช่าตั้งเป็นเงื่อนไขบังคับหลังว่าหากครอบครัวบุตรที่อยู่ต่างประเทศย้ายกลับมาอยู่ด้วย ก็ให้สัญญาเช่าเลิกกัน แต่ปรากฏว่าครอบครัวบุตรได้กลับมาแล้ว แต่แยกไปอยู่ที่อื่น ไม่กลับมาอยู่ด้วย หรือบุตรถึงแก่ความตายไปแล้วไม่มีทางจะกลับมาอยู่ด้วย ดังนี้เป็นกรณีเงื่อนไขบังคับหลังไม่อาจสำเร็จลงได้ ผลก็คือสัญญาเช่ายอมสมบูรณ์โดยปราศจากเงื่อนไข^๔

มีข้อน่าคิดว่า หากเงื่อนไขสำเร็จแล้ว หรือไม่มีทางสำเร็จได้ในขณะทำนิติกรรมแต่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายไม่รู้ถึงข้อเท็จจริงนั้น ดังนี้จะปรับใช้มาตรา ๑๘๓ อย่างไร จะถือว่านิติกรรมนั้นมีผลโดยไม่มีเงื่อนไข หรือตกเป็นโมฆะไปทันที หรือจะนับตั้งแต่เวลาที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายรู้หรือควรได้รู้ถึงความสำเร็จ หรือไม่มีทางสำเร็จของเงื่อนไขนั้นเสียก่อน

โดยที่บทกฎหมายข้างต้นเป็นบทกฎหมายที่กำหนดขึ้นตามหลักสันนิษฐานเจตนาโดยสุจริตของคู่กรณี ดังนั้นหากคู่กรณีตกลงกำหนดให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต หรือเหตุการณ์ในปัจจุบันเป็นเงื่อนไข โดยไม่รู้ว่าสิ่งนั้นได้สำเร็จลงแล้ว หรือไม่อาจสำเร็จลงได้ก็ต้องพิจารณาเจตนาที่แท้จริงของคู่กรณีว่าหากได้รู้ว่าสิ่งนั้นได้สำเร็จลงแล้ว หรือไม่มีทางสำเร็จได้ จะได้ตกลงกันไว้อย่างไร มิใช่ถือเคร่งตามตัวบทโดยไม่คำนึงถึงเจตนาที่แท้จริงของคู่กรณี เพราะโดยทั่วไปพอจะถือได้ว่าในหลายกรณีนั้น การรู้ถึงความสำเร็จของเงื่อนไขซึ่งได้รู้ในเวลาหลังจากนั้น นับเป็นเหตุการณ์ในอนาคตอย่างหนึ่ง กรณีเช่นนี้ความรู้ว่าเงื่อนไขได้สำเร็จไปแล้วหรือไม่มีทางสำเร็จได้ที่ได้รู้ขึ้นภายหลังเป็นเสมือนเงื่อนไข หรือเป็นเสมือนเงื่อนไขนั้นได้สำเร็จหรือไม่มีทางสำเร็จในอนาคตได้

เช่นแม้เหตุการณ์อันคู่กรณีตั้งเป็นเงื่อนไขจะเกิดขึ้นแล้วในขณะที่ตกลงกัน แต่หากต้องใช้เวลาอีกระยะหนึ่งจึงจะรู้ได้ เช่นข่าวคำสั่งย้ายก็ดี หรือการที่บุตรที่อยู่ต่างประเทศถึงแก่ความตายก็ดี ยังมาไม่ถึง ดังนี้ความมีผลของนิติกรรมที่มีเงื่อนไขจะเป็นประการใด ต้องพิเคราะห์ตามหลักเจตนาแท้จริงโดยสุจริตของคู่กรณี โดยอาศัยหลักการเทียบเคียงบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาปรับใช้ในกรณีนี้ด้วยว่าจะเป็กรณีที่อยู่ใต้งบังคับของหลักเงื่อนไขธรรมดา หรืออยู่ในบังคับแห่งหลักเงื่อนไขอันสำเร็จแล้วในเวลาทำนิติกรรมตามมาตรา ๑๘๓

^๔ ตัวอย่างจาก จิต เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, หน้า ๒๑๖

ตัวอย่างเช่น ตกลงเช่าบ้านกัน โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนให้สัญญาเช่ามีผลเมื่อผู้เช่าถูกย้ายมา ประจำในท้องที่นั้น ในระหว่างนั้นให้ไปมาใช้พักอาศัยได้โดยไม่เก็บค่าเช่า โดยไม่รู้ว่าเป็นขณะที่ตกลงกัน ได้มีคำสั่งให้ผู้เช่ามาประจำในท้องที่นั้นแล้ว กว่าต่างฝ่ายจะรู้ถึงคำสั่งย้ายเวลาที่ล่วงเลยไปแล้วถึง ๑ เดือน ดังนี้หากจะถือว่าเป็นสัญญาเช่าไม่มีเงื่อนไขตามมาตรา ๑๘๗ วรรคแรก ผู้เช่าก็ต้องชำระค่าเช่า ๑ เดือนตั้งแต่วันทำสัญญา แต่ถ้าถือว่าเงื่อนไขสำเร็จเมื่อรู้แน่ชัดว่าคำสั่งมีว่าอย่างไร ดังนี้ก็ต้องถือว่าสัญญามีผลเมื่อรู้ถึงคำสั่งย้าย ไม่ต้องชำระค่าเช่าระหว่างที่มีคำสั่งแล้วแต่คู่กรณียังไม่รู้ คือถือเอาความรู้แน่ชัดว่าถูกสั่งย้ายมาประจำในท้องที่นั้นเป็นเงื่อนไขดังนี้เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ กรณีตามอุทธรณ์ ๓ จึงต้องตีความการแสดงเจตนาของคู่กรณีที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขการถูกสลากกินแบ่งว่าหมายถึงรู้แน่ชัดว่าสลากถูกรางวัล ดังนั้นจึงต้องถือเอาเวลาที่ตรวจรางวัลหรือเวลาที่กำหนดแน่ชัดว่าได้ถูกรางวัลเป็นเกณฑ์ และตราบใดที่ ก. ยังไม่รู้แน่ชัดว่าตนถูกรางวัลหรือไม่ ก็ต้องถือว่าเงื่อนไขยังไม่สำเร็จอยู่นั่นเอง

แต่ถ้าคู่กรณีรู้ว่าเงื่อนไขนั้นสำเร็จไปแล้ว ยังกำหนดเงื่อนไขเช่นนั้นเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน กฎหมายถือว่านิติกรรมนั้นเป็นผลโดยไม่มีเงื่อนไข (มาตรา ๑๘๗ วรรคแรก ตอนต้น) และถ้ากำหนดเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง นิติกรรมนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๘๗ วรรคแรก ตอนท้าย) เพราะข้อมกาคหมายได้ว่าคงจะไม่ได้ทำนิติกรรมนั้นขึ้นมาแต่ต้นนั่นเอง เช่นตกลงซื้อน้ำมันเป็นรายเดือน เดือนละ ๑,๐๐๐ ลิตร โดยมีเงื่อนไขบังคับหลังว่า หากน้ำมันราคาขึ้นไปถึงลิตรละ ๓๐ บาท สัญญาซื้อขายเป็นอันสิ้นผลไป ดังนี้ถ้าขณะตกลงกันน้ำมันราคาลิตรละ ๓๐ บาทอยู่แล้ว ไม่ว่าจะในขณะทำนิติกรรมคู่กรณีจะรู้หรือไม่รู้ว่าเป็นเงื่อนไขสำเร็จไปแล้วหรือไม่ก็ตาม กรณีเป็นที่เห็นได้ชัดว่า หากรู้ว่าเงื่อนไขสำเร็จแล้ว ยังกำหนดเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง ก็เท่ากับมุ่งหมายให้นิติกรรมสิ้นผลไปในทันทีเลย หากไม่รู้ก็ย่อมสันนิษฐานได้ทำนองเดียวกันว่า หากได้รู้ก็คงไม่ประสงค์ทำนิติกรรมนั้นขึ้นเลย ดังนั้นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับหลังเช่นนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ

ข) ข้อความคิดว่าด้วยเงื่อนไข

นิติกรรมที่มี “เงื่อนไข” หมายถึงนิติกรรมที่มีข้อกำหนดให้มีความมีผลหรือสิ้นผลของนิติกรรมขึ้นอยู่กับเวลาในอนาคต หรือจะตกลงให้มีผลทันทีแต่ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ในนิติกรรมเมื่อถึงเวลากำหนดก็ได้ ตามเจตนาของคู่กรณี เงื่อนไขจึงต่างจากเงื่อนไขตรงที่เงื่อนไขหมายถึงเหตุการณ์ในอนาคตซึ่งจะต้องเกิดขึ้นมีขึ้นอย่างแน่นอน เงื่อนไขจึงอาจจะเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือวันใดวันหนึ่งโดยเจาะจงตามปฏิทิน หรือวันที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งถึงแก่ความตายก็ได้ ในกรณีแรกทั้งสองกรณีนั้นเป็นวัน เวลา ที่มีกำหนดแน่นอน ส่วนกรณีหลังซึ่งกำหนดวันตายของบุคคลเป็นเงื่อนไขนั้น แม้จะเป็นเวลาที่ไม้อาจกำหนดแน่นอนได้ แต่ก็

เหตุการณ์ในอนาคตที่ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนทั้งสิ้น^๕ อย่างไรก็ตาม ถ้าถือเอากำหนดเวลาในอนาคตที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะถือกำเนิดขึ้นเป็นข้อกำหนดความเป็นผลหรือสิ้นผลของนิติกรรม ดังนี้ย่อมต้องนับว่าเป็น “เงื่อนไข” เพราะยังไม่แน่ว่า จะมีการปฏิสนธิ หรือแม้มีการปฏิสนธิแล้วทารกซึ่งอยู่ในครรภ์นั้นจะคลอด หรือรอดชีวิตมาจนถึงวันคลอดได้อย่างแน่นอนหรือไม่นั่นเอง

ตัวอย่างเช่น ก. ตกพบกับ ข. ว่า ถ้าบิดาของ ข. ถึงแก่ความตาย ก. จะจ่ายเงินให้แก่ ข. เป็นค่าทำศพ ๕๐,๐๐๐ บาท โดยไม่ได้ระบุรวมไว้ด้วยว่า ก. จะจ่ายเงินให้ ข. หรือทายาทของ ข. ดังนี้จะเห็นได้ว่ากรณีดังกล่าวมีเงื่อนไขผูกติดอยู่กับเงื่อนไขเวลาด้วย กล่าวคือวันที่บิดาของ ข. ถึงแก่ความตายนั้นเป็นเงื่อนไข ส่วนปัญหาว่า ข. จะมีอายุยืนยาวและมีชีวิตอยู่จนถึงวันหลังจากบิดาของ ข. ถึงแก่ความตายหรือไม่นั้นเป็นเหตุการณ์ในอนาคตอันไม่แน่นอน จึงถือได้ว่าข้อกำหนดเกี่ยวกับความมีชีวิตของ ข. ในวันที่บิดาของ ข. ถึงแก่ความตายเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่ง แต่ถ้า ก. ตกลงกับกับ ข. ว่า จะจ่ายเงินให้ ข. หรือทายาทของ ข. ก็จะเห็นได้ว่าความมีผลหรือไม่มีผลแห่งนิติกรรมย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเวลาคือความตายของบิดา ข. แต่ประการเดียว

ค) ความหมายและความสำคัญของนิติกรรมมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลา

๑) เงื่อนไขนั้นมิขึ้นก็เพื่อให้นิติกรรมที่คู่กรณีได้ตกลงผูกพันกันแล้ว เกิดความยืดหยุ่น ไม่ตายตัว และกำหนดเพื่อให้อาจเปลี่ยนแปลงหรือสิ้นผลไปได้ในภายหลัง หากเกิดเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ในอนาคต

ตัวอย่างเช่น ก. เป็นเจ้ามรดก ได้กำหนดไว้ในพินัยกรรมที่ตนทำขึ้นว่า หากตนถึงแก่ความตายก็ให้ทรัพย์มรดกทั้งหมดตกเป็นของบุตรและของภริยาคนละครึ่งหนึ่ง แต่หากภริยามีสามีใหม่ก็ให้ทรัพย์มรดกทั้งหมดตกให้แก่บุตรแต่ผู้เดียว หรือ ก. กับ ข. ทำพินัยกรรมฉบับเดียวกันต่างยกทรัพย์สินให้แก่กันและกัน โดยมีเงื่อนไขว่าหากฝ่ายใดตายก่อนให้ทรัพย์สินของผู้ที่ถึงแก่ความตายก่อนตกเป็นสินส่วนตัวของผู้ทำพินัยกรรมที่ยังมีชีวิตอยู่แต่ผู้เดียว^๖ หรือในกรณีที่ ก. กับ ข. ตกลงทำสัญญาจะซื้อจะขายที่ดิน โดย ก. วางเงินมัดจำไว้ ต่อมาทั้งสองฝ่ายตกลงเลิกสัญญากัน แต่ ข. ยังไม่มีเงินมัดจำจะคืนให้จึงตกลงกันว่าเงินมัดจำจะคืนให้เมื่อขายที่ดินแปลงนี้ได้^๗ ดังนี้ เป็นต้น

ตามอุทาหรณ์ ๒) เราเห็นได้ว่า การที่ ก. ตกพบกับ ข. โดยมีเงื่อนไขว่า หากสลากกินแบ่งของ ก. ถูกรางวัล ก. จะตกลงซื้อรถยนต์จาก ข. มีผลทำให้ ก. สามารถผูกมัด ข. ไว้ก่อนแล้วชั้นหนึ่ง เพราะหาก ก. รอดต่อไปจนกว่าจะรู้ว่าสลากของตนจะถูกรางวัลหรือไม่ จะได้รับรู้แน่ๆ จะ

^๕ โปรดคู จีดี เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, ข้อ ๓๒๕, หน้า ๒๔๐

^๖ ตัวอย่างจากคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๔๖๖/๒๕๓๗

^๗ ตัวอย่างจากคำพิพากษาฎีกาที่ ๖๕๓/๒๕๓๗

มีเงินพอซื้อรถยนต์ของ ข. เวลาที่อาจผ่านไป และ ข. อาจจะเปลี่ยนใจตกลงขายรถยนต์คันดังกล่าวให้แก่บุคคลภายนอกแล้วได้ แต่ถ้า ก. กับ ข. ตกลงผูกมัดกันไว้ก่อน โดยกำหนดให้นิติกรรมเป็นผลและกรรมสิทธิ์โอนกันเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ดังนี้หากเงื่อนไขสำเร็จนิติกรรมย่อมมีผลเป็นสัญญาซื้อขายและการโอนกรรมสิทธิ์เป็นผลพร้อมกันไปเลย ในกรณีเช่นนี้ ก. และ ข. ไม่จำเป็นต้องมาตกลงทำสัญญาหรือโอนกรรมสิทธิ์กันใหม่อีกแต่อย่างใด

ตัวอย่างเช่น ตามอุทาหรณ์ ๕) นั้น ก. ตกลงซื้อเครื่องรับโทรทัศน์จาก ข. นับเป็นสัญญาซื้อขายที่เสร็จเด็ดขาดแล้ว เพราะสัญญาซื้อขายสำเร็จเป็นผลขึ้นแล้ว กรณีไม่ใช่เป็นสัญญาซื้อขายโดยมีเงื่อนไข เพราะกรณีที่ถือได้ว่าเป็นสัญญาซื้อขายโดยมีเงื่อนไขนั้น ต้องเป็นกรณีที่คู่กรณีไม่ประสงค์ผูกพันกันจนกว่าเงื่อนไขจะสำเร็จ ตราบใดที่เงื่อนไขไม่สำเร็จนิติกรรมคือสัญญาซื้อขายก็ยังไม่เป็นผล แต่กรณีตามอุทาหรณ์ ๕) นั้น เห็นได้ชัดว่าคู่กรณีในสัญญาซื้อขายรายนี้ได้ตกลงให้สัญญาซื้อขายเป็นผลทันที ดังจะเห็นได้จากการชำระราคาและส่งมอบทรัพย์สินกันแล้ว เพียงแต่ตกลงกันให้กรรมสิทธิ์ยังไม่โอนไปจนกว่าผู้ซื้อจะได้ชำระราคาครบถ้วนเท่านั้น นับเป็นสัญญาซื้อขายที่เป็นผลโดยไม่มีเงื่อนไข จะมีก็แต่มีเงื่อนไขในการโอนกรรมสิทธิ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขในการชำระหนี้เท่านั้น โดย ข. ตกลงโอนกรรมสิทธิ์ในเครื่องรับโทรทัศน์เมื่อ ก. ได้ชำระราคาครบถ้วนแล้ว (หรือที่เรียกว่าเป็นสัญญาซื้อขายเสร็จเด็ดขาดที่มีเงื่อนไขหรือมีข้อสงวนการโอนกรรมสิทธิ์) ตราบใดที่ ก. ยังชำระราคาซื้อขายไม่ครบถ้วน ตราบนั้นโทรทัศน์นั้นยังเป็นของ ข. อยู่ และ ข. ย่อมมีหลักประกันการได้รับชำระหนี้จาก ก. ที่ดี คือมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกันเป็นหลักประกัน และหาก ก. ผิดนัดไม่ชำระราคาทรัพย์สินที่ซื้อไป ข. ย่อมมีสิทธิเรียกทรัพย์สินคืนได้ตามหลักกรรมสิทธิ์ อย่างไรก็ตาม หากปรากฏว่าต่อมา ก. ได้ชำระราคาทรัพย์สินที่ซื้อขายกันครบถ้วนดีแล้ว เงื่อนไขยอมสำเร็จ และกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกันย่อมโอนไปยังผู้ซื้อทันที โดยไม่ต้องให้คู่กรณีมาทำการโอนกันอีกครั้งหนึ่งแต่อย่างใด

นอกจากนั้นเงื่อนไขยังเป็นที่น่าสนใจในการชักจูงใจให้ผู้ได้รับประโยชน์กระทำการหรือละเว้นการกระทำอีกอย่างหนึ่งด้วย

ตัวอย่างเช่น ก. ตกลงขรถยนต์ของตนซึ่ง ข. ยืมใช้อยู่ให้แก่ ข. โดยมีเงื่อนไขว่า การให้จะมีผลเมื่อ ข. สอบไล่หรือสำเร็จการศึกษา หรือ ตกลงว่า ข. จะต้องส่งรถยนต์คืนหาก ข. สอบตกหรือกระทำผิดกฎหมาย หรือ ก. เป็นกรรมการผู้จัดการตกลงลาออกจากตำแหน่งเมื่อได้มีการรับ

ซื้อหุ้นส่วนของ ก. ในบริษัทและได้ชำระราคาแล้ว^๔ ผู้จะขายที่ดินตกลงจะขายที่ดินโดยมีเงื่อนไขว่าให้สัญญาเป็นผลเมื่อศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าที่ดินนั้นเป็นของตนแต่เพียงผู้เดียว^๕ เป็นต้น

๒) ส่วนเงื่อนไขเวลานั้น มักจะมีการนำมากำหนดไว้ในนิติกรรมเมื่อต้องการให้นิติกรรมนั้นเป็นผลหรือสิ้นสุดไปเมื่อถึงเวลาขณะใดขณะหนึ่ง แต่ในกรณีมีข้อสงสัยกฎหมายสันนิษฐานว่าในกรณีเงื่อนไขเวลานั้น คู่กรณียอมตกลงให้นิติกรรมมีผลทันที แต่ให้คู่กรณีมีสิทธิทวงถามให้ปฏิบัติตามนิติกรรมนั้นได้ต่อเมื่อถึงเวลาขณะใดขณะหนึ่งที่กำหนดไว้ แต่ทั้งนี้การจะให้ผลทันทีหรือไม่ยอมเป็นไปตามความประสงค์ของคู่กรณี

ตัวอย่างเช่น ก. ตกลงเช่าบ้านของ ข. โดยตกลงทำสัญญากันเมื่อ ๑ กุมภาพันธ์ โดยตกลงกันให้สัญญาเช่าเริ่มมีผลตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ปีเดียวกันและสิ้นสุดลงในวันที่ ๓๑ มีนาคมปีถัดไป ดังนี้ เป็นต้น

ตามอุทาหรณ์ข้างต้น อาจมีข้อสงสัยขึ้นได้ว่า ตั้งแต่วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ซึ่งได้ทำสัญญาเช่ากัน จนถึงวันที่ ๓๑ มีนาคมในปีถัดไป สัญญาเช่าระหว่าง ก. กับ ข. มีขึ้นแล้วหรือยัง คำตอบย่อมเป็นไปตามข้อสันนิษฐานตามมาตรา ๑๕๑ วรรคแรก คือสัญญาเช่าเกิดขึ้นแล้ว เพียงแต่หน้าที่ตามสัญญาคือการชำระค่าเช่า หรือการใช้สอยทรัพย์สินที่เช่ายังไม่อาจทวงถามให้ปฏิบัติตามได้จนกว่าจะถึงเวลาที่กำหนด แต่ข้อสันนิษฐานตามมาตรา ๑๕๑ วรรคแรก นี้ คู่กรณีอาจตกลงกันเป็นอย่างอื่น เช่นตกลงให้ผู้เช่าชำระค่าเช่าล่วงหน้า แต่ให้เริ่มใช้สอยทรัพย์สินเช่าได้เมื่อถึงกำหนดเงื่อนไขก็ได้

ง) กรณีที่อาจตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขได้

๑) การกำหนดเงื่อนไขและเงื่อนไขนั้นยอมเป็นไปตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา

การกำหนดเงื่อนไขเป็นการแสดงเจตนาแก่นิติสัมพันธ์ตามหลักทั่วไปว่าด้วยนิติกรรม จึงยอมเป็นไปตามหลักเสรีภาพในการแสดงเจตนา และการกำหนดเงื่อนไขและเงื่อนไขอาจกระทำได้ในรูปนิติกรรมก่อความผูกพันทางหนี้ (อุทาหรณ์ ๒) หรือในรูปนิติกรรมเปลี่ยนแปลงสิทธิหรือโอนทรัพย์สิน (อุทาหรณ์ ๕)

^๔ โปรดดูตัวอย่างได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๖๖๒/๒๕๓๗ ผู้เป็นกรรมการผู้จัดการแสดงเจตนาต่อคณะกรรมการบริษัทว่าจะออกจากตำแหน่งเมื่อมีการรับซื้อหุ้นส่วนของตน และได้ชำระราคาครบถ้วนแล้ว ดังนี้เป็นการแสดงเจตนาลาออกจากตำแหน่งโดยมีเงื่อนไข

^๕ โปรดดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๗๗๗/๒๕๓๓ ตกลงจะขายที่ดินโดยสัญญาจะให้ค่านายหน้าแก่ผู้ซื้อซึ่งผู้ซื้อจะทำสัญญาซื้อขายกัน แต่มีเงื่อนไขว่า ให้เป็นผลเมื่อศาลพิพากษาว่าที่ดินเป็นของผู้จะขายแต่เพียงผู้เดียว ดังนี้ หากต่อมาศาลตัดสินว่าเป็นของเจ้าของรวม และเจ้าของรวมคนอื่นไม่ยอมขายทำให้ไม่สามารถตกลงกันไม่ได้ ไม่ถือว่าผู้จะขายผิดสัญญาเพราะเงื่อนไขที่ตั้งไว้ว่าให้สัญญามีผลเมื่อศาลพิพากษาว่าที่ดินเป็นของผู้จะขายแต่ผู้ซื้อผู้นั้นยังไม่สำเร็จ

ควรสังเกตด้วยว่าหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับเงื่อนไขนี้ กฎหมายมุ่งกำหนดผลให้เป็นไปตามเจตนาของกลุ่ม เช่นกรณีตามมาตรา ๑๘๕ กล่าวคือ นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน และเงื่อนไขนั้นเป็นการพ้นวิสัย นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ และวรรคสองที่ว่านิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับหลัง และเงื่อนไขนั้นเป็นการพ้นวิสัย ให้ถือว่านิติกรรมนั้นไม่มีเงื่อนไข การที่กฎหมายกำหนดไว้เช่นนี้ก็เพราะคำนึงถึงความประสงค์ในทางสุจริตของกลุ่มตามหลักในการตีความสัญญาในมาตรา ๓๖๘ นั่นเอง เพราะเงื่อนไขที่เป็นการอันพ้นวิสัยอยู่ในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นย่อมจัดเป็นเงื่อนไขที่ตกไปแต่ต้น การที่ทำนิติกรรมโดยกำหนดให้มีผลเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ เมื่อเงื่อนไขนั้นไม่มีวันสำเร็จเพราะเป็นพ้นวิสัยอยู่แล้ว จึงเท่ากับเป็นการทำนิติกรรมที่ไม่มีวันมีผลได้ ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๘๕ วรรคแรก) ส่วนกรณีที่เป็นนิติกรรมมีเงื่อนไขบังคับหลังก็ทำนองเดียวกัน กล่าวคือการตกลงให้นิติกรรมสิ้นผลไปเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ถ้าเงื่อนไขนั้นเป็นการอันพ้นวิสัย ก็เท่ากับเงื่อนไขนั้นไม่มีวันสำเร็จ และนิติกรรมไม่มีวันสิ้นผล กฎหมายจึงกำหนดให้นิติกรรมนั้นมีผลโดยไม่มีเงื่อนไข (มาตรา ๑๘๕ วรรคสอง)

ตัวอย่างทำนองเดียวกันเห็นได้จากมาตรา ๑๕๐ ซึ่งวางหลักว่า นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน และเป็นเงื่อนไขอันจะสำเร็จหรือไม่สุดแล้วแต่ใจของฝ่ายลูกหนี้ นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ ซึ่งย่อมเป็นที่เข้าใจได้ว่าการทำนิติกรรมโดยกำหนดว่าจะมีผลหรือไม่ ให้สุดแล้วแต่ใจของลูกหนี้ นั้น เท่ากับยังไม่ประสงค์จะให้ลูกหนี้ต้องผูกพันอะไรในนิติกรรมนั้นเลย หรือเป็นแต่เป็นเพียงการแสดงเจตนาเล่น ๆ นั่นเอง^{๑๑} ตัวอย่างเช่นทำคำมั่นให้แก่กันไว้ โดยกำหนดเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนว่าคำมั่นจะมีผลเป็นคำมั่นขึ้นมาก็ต่อเมื่อฝ่ายผู้ให้คำมั่น (ซึ่งเป็นลูกหนี้) พอใจจะให้เป็นผล ดังกรณีมีผู้ทำคำมั่นจะออกทุนการศึกษาแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเงินจำนวนหนึ่ง โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าให้มีผลเมื่อตนพอใจจะผูกพันตามคำมั่นนั้น ดังนี้ย่อมเป็นการตกลงให้คำมั่นที่เปล่าประโยชน์ เพราะฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ยังมีได้ประสงค์จะผูกพันเลย ดังนั้นกฎหมายจึงกำหนดให้นิติกรรมเช่นนั้นไม่มีผล คือตกเป็นโมฆะไป แต่ถ้าเป็นกรณีที่ทำคำมั่นโดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่าจะมีผลเมื่อใดแล้วแต่เจ้าหนี้ หรือแล้วแต่เหตุการณ์ไม่แน่นอนอย่างอื่น ดังนี้นิติกรรมนั้นย่อมมีผลสมบูรณ์ เช่นทำคำมั่นจะออกเงินทุนการศึกษาให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจนจบ เมื่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะเรียกเอาเมื่อใด ก็ให้คำมั่นมีผลเมื่อนั้น ดังนี้เงื่อนไขบังคับก่อนมิได้เป็นเรื่องสุดแต่ใจของลูกหนี้ แต่เป็นเรื่องสุดแต่ใจของฝ่ายเจ้าหนี้^{๑๒}

^{๑๑} โปรดล จี๊ด เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, ข้อ ๓๐๗, หน้า ๒๒๕; เทพวิฑูร, พระยา, หน้า ๕๔๑

^{๑๒} โปรดล คำพิพากษาฎีกาที่ ๖๒๖/๒๔๕๐ ๒๔๕๑ ๑๖๔ ซึ่งผู้ให้เข้าตกลงให้เข้าอสังหาริมทรัพย์แก่ผู้เช่ามีกำหนด ๒ ปี โดยตกลงกันว่าเมื่อครบกำหนดสัญญา หากผู้เช่าปรารถนาจะเช่าต่อไป ก็ให้เช่าต่อไปได้อีก ๒ ปี โดยผู้ให้เช่าไม่มีสิทธิปฏิเสธไม่ต่อสัญญาให้ และต่อจากนั้นหากครบกำหนด ๒ ปีแล้วหากผู้เช่าปรารถนาจะเช่าต่ออีก ๒ ปีก็ได้อีก และในระยะที่สามนี้ หากผู้เช่าจะเช่า ผู้ให้เช่าก็ยอมให้เช่าโดยไม่

อนึ่ง ปัญหาว่ากรณีใดเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนอันจะสำเร็จได้หรือไม่สุดแล้วแต่ใจลูกหนี้หรือไม่นี้ ต้องพิจารณาจากเจตนาผูกพันของคู่กรณีเป็นสำคัญ เช่นอาจเกิดปัญหาว่ากรณีที่ผู้ทำคำมั่นแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งว่าหากคนทำการสมรส หรือหากเดินทางไปต่างประเทศจะชำระเงินแก่องค์กรสาธารณประโยชน์เป็นจำนวนเท่านี้เท่านี้ ดังนี้จะเห็นได้ว่ามิใช่กรณีที่ลูกหนี้ไม่ประสงค์ผูกพัน และไม่ใช้กรณีที่แล้วแต่ใจลูกหนี้โดยแท้ เพราะการทำการสมรสมิได้สุดแต่ใจของลูกหนี้ฝ่ายเดียว แต่เป็นเหตุการณ์อันไม่แน่นอนซึ่งต้องอาศัยความสมัครใจของผู้ที่จะเป็นคู่สมรสประกอบเข้าด้วย^{๑๒} หรือกรณีที่ว่าจะเดินทางไปต่างประเทศเมื่อใดจะให้เงินเมื่อนั้น หากเป็นกรณีที่แน่นอนว่าผู้ให้คำมั่นตั้งใจจะผูกพัน และจะต้องเดินทางไปต่างประเทศในวันใดวันหนึ่งอย่างแน่นอน ดังนี้ก็ไม่ใช่กรณีที่เงื่อนไขบังคับก่อนแต่เป็นเงื่อนไขเวลา ดังนี้เป็นต้น

๒) แต่มีบางกรณีที่เงื่อนไขและเงื่อนไขเวลาอาจไม่ชอบด้วยกฎหมายได้

(๑) เงื่อนไขที่ขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนอาจมีได้ดังเช่นกรณีที่เห็นได้ว่านิติกรรมบางประเภทเป็นนิติกรรมที่ไม่อาจกระทำขึ้นโดยกำหนดให้อยู่ได้บังคับเงื่อนไขได้ ไม่ว่าจะเป็นไปได้โดยสภาพแห่งนิติกรรมนั่นเอง หรือเป็นเพราะหากทำขึ้นก็จะขัดต่อกฎหมาย ตัวอย่างที่สำคัญมี เช่น สัญญาตามกฎหมายครอบครัว การหมั้น การสมรส ย่อมเป็นนิติกรรมที่กฎหมายมุ่งให้ผูกพันกันโดยเป็นผลทันทีที่นิติกรรมสำเร็จลง โดยความผูกพันนั้นย่อมปราศจากเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลา ความมุ่งหมายเช่นนี้ถือเป็นประโยชน์สำคัญทางกฎหมาย ที่นับได้ว่าเป็นไปเพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนอย่างหนึ่ง ดังนั้น หากไปขึ้นตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลาให้การสมรสเป็นผล เงื่อนไขเช่นนั้นย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย และไม่มีผลบังคับ อนึ่ง การโอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ก็ย่อมไม่อาจตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขได้ เพราะจะทำให้ทะเบียนอสังหาริมทรัพย์ขาดความแน่นอน เนื่องจากเนื้อหาแห่งสิทธิทางทะเบียนอาจเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลาสำเร็จ เว้นแต่เป็นกรณีที่กฎหมายยกเว้นไว้โดยเฉพาะเช่น ในเรื่องขายฝาก (มาตรา ๔๕๑, ๔๕๒) อย่างไรก็ดี หากจะมีการตกลงกำหนดเงื่อนไขกัน หากเงื่อนไขนั้นเพียงแต่เป็นการที่ต่างจากบทบัญญัติแห่งกฎหมาย โดยมิได้ขัดต่อข้อห้ามทางกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยของแผ่นดิน เช่นตกลงโอนกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ไปโดยกำหนดเงื่อนไขบังคับหลังกันไว้ ก็ย่อมทำได้ในส่วนที่จะเป็นผลทางหนี้หรือในแง่ความผูกพันที่จะทำการหรืองดเว้นการทำการ โดยผูกพันเป็นสิทธิเรียกร้องระหว่างคู่กรณีเท่านั้น แต่ในกรณีที่คู่กรณีขึ้นตกลง

กำหนดเวลา ดังนี้ศาลตัดสินว่าสัญญาเช่ามีผลสมบูรณ์ กรณีไม่ใช่เรื่องเงื่อนไขสำเร็จหรือไม่สุดแล้วแต่ใจลูกหนี้ เพราะแม้ตามสัญญาเช่า ผู้เช่าจะเป็นลูกหนี้ต้องชำระหนี้ค่าเช่า แต่ในกรณีคำมั่นจะให้เช่าในกรณีนี้ผู้เช่าเป็นเจ้าของในคำมั่น และผู้ให้เช่าเป็นลูกหนี้ตามคำมั่น

^{๑๒} โปรดเทียบ จิต เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, ข้อ๓๐๒, หน้า ๒๒๕

ทำการสมรสกันโดยมีเงื่อนไข หรือตกลงโอนที่ดินกันโดยมีเงื่อนไข ดังนี้เป็นเงื่อนไขและเงื่อนไขที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย นิติกรรมที่มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเช่นนั้นย่อมตกเป็นโมฆะ (มาตรา ๑๘๘)

(๒) การแสดงเจตนาฝ่ายเดียวที่มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขนั้น หากกระทบถึงสิทธิหน้าที่หรือทรัพย์สินของผู้แสดงเจตนาเพียงฝ่ายเดียว เช่น ทำพินัยกรรม สละกรรมสิทธิ์ ย่อมกระทำได้โดยชอบตามหลักเสรีภาพในการแสดงเจตนา หรือการทำสัญญา โดยตกลงกันให้มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไข ก็ย่อมมีได้ตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา แต่ในบางกรณีการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวโดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขของบุคคลหนึ่ง อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิทางทรัพย์สินของบุคคลอื่นด้วย ดังนี้การแสดงเจตนาเช่นนั้นอาจต้องห้ามมิให้มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขได้ ทั้งนี้เพราะในส่วนที่เกี่ยวกับการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวนั้น กฎหมายมุ่งคุ้มครองประโยชน์ได้เสียของผู้รับการแสดงเจตนาให้ผู้รับการแสดงเจตนาสามารถรู้แน่ถึงสถานะของนิติสัมพันธ์ได้อย่างชัดเจนด้วย ตัวอย่างเช่นในการแสดงเจตนาหักกลบลบหนี้ (มาตรา ๓๔๑) ซึ่งเป็นการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวในลักษณะที่เป็นสิทธิก่อตั้ง กล่าวคือฝ่ายผู้แสดงเจตนาหักกลบลบหนี้ย่อมเป็นฝ่ายกำหนดให้หนี้ที่มีอยู่ระหว่างผู้แสดงเจตนากับผู้รับการแสดงเจตนาหักกลบลบหนี้กันและหนี้เป็นอันระงับลง ในกรณีเช่นนี้กฎหมายกำหนดห้ามไว้ มิให้แสดงเจตนาหักกลบลบหนี้กันโดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น (มาตรา ๓๔๒)

เหตุผลสำคัญที่กฎหมายห้ามมิให้หักกลบลบหนี้โดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขก็เพราะกฎหมายมุ่งคุ้มครองให้ผู้กรณีอีกฝ่ายหนึ่งรู้แน่ชัดถึงสถานะแห่งหนี้ระหว่างคู่กรณีนั่นเอง เพราะในหนี้ที่หักกลบลบกันได้นั้น คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่างเป็นลูกหนี้อันมีวัตถุประสงค์แห่งหนี้เหมือนกันซึ่งถึงกำหนดชำระแล้ว ต่างฝ่ายต่างมีสิทธิหักกลบลบหนี้เหมือนกัน ดังนั้นหากยอมให้ฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาหักกลบลบหนี้โดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไข ก็จะผูกมัดให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องผูกอยู่ด้วยความสำเร็จของเงื่อนไขหรือเงื่อนไขนั้น ทั้ง ๆ ที่หากฝ่ายนั้นจะหักกลบลบหนี้ด้วยก็ย่อมทำได้เช่นกัน เช่น การแสดงเจตนาหักกลบลบหนี้โดยตั้งเงื่อนไขว่า หากอีกฝ่ายหนึ่งมีภริยาเมื่อใดก็ให้หนี้เป็นอันหักกลบลบหนี้ หรือหากมีภริยาเมื่อใดให้การหักกลบลบหนี้เป็นอันสิ้นผลไป ดังนี้ทำไม่ได้ เพราะต้องห้ามตามกฎหมาย การที่กฎหมายห้ามไว้นี้ย่อมมีผลให้การแสดงเจตนาหักกลบลบหนี้ที่มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเป็นอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย การแสดงเจตนาเช่นนั้นย่อมไม่มีผลเป็นการหักกลบลบหนี้เลย^{๑๑} ในทำนองเดียวกันการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวเพื่อกำหนดสิทธิของคู่กรณี เช่น

^{๑๑} เรื่องนี้มีทางคิดไปได้สองทาง คือถือว่าไม่มีการหักกลบลบหนี้กันเลขทางหนึ่ง กับถือว่ามีการหักกลบลบหนี้กัน โดยปราศจากเงื่อนไขอีกอย่างหนึ่ง แต่หากพิจารณาที่แท้จริงของผู้แสดงเจตนาหักกลบลบหนี้ ก็ย่อมเห็นได้ว่า การที่เขาคำตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขก็เพราะต้องการหวังผลหรือแปลงผลตามเงื่อนไขหรือเงื่อนไข หากผู้แสดงเจตนาเห็นว่าตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขไม่ได้ และตั้งไปก็จะมีผลเป็นการหัก

บอกล้างโมฆิยะกรรม การบอกเลิกสัญญา หากมิได้ตกลงยินยอมกันไว้ก่อน หรือมิกฎหมายรับรองไว้โดยเฉพาะ ก็ต้องถือว่าไม่อาจทำโดยมีเงื่อนไข หรือเงื่อนไขได้เช่นกัน เพราะหากยอมให้บอกล้างโมฆิยะกรรม หรือเลิกสัญญาโดยมีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขได้ ก็จะเป็นเหตุให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจรู้แน่ถึงสถานะของคู่กรณีด้วยเช่นกัน

อนึ่ง การที่กฎหมายกำหนดข้อห้ามการตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขในกรณีแสดงเจตนาฝ่ายเดียวนี้เป็นไปเพื่อคุ้มครองคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งให้รู้แน่ถึงสถานะแห่งสิทธิหน้าที่ ดังนั้นหากเป็นกรณีที่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งนั้นเป็นผู้สละความคุ้มครองนั้นเสียเอง หรือมีเหตุอย่างอื่นให้ไม่ควรได้รับความคุ้มครองเช่นนั้น ดังนั้นข้อห้ามตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขในการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวกำหนดสิทธิหน้าที่ของอีกฝ่ายหนึ่งย่อมไม่นำมาใช้บังคับแก่กรณีนั้น ๆ

ตัวอย่างเช่น คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงกันยกเว้นข้อห้ามตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขนั้นเสียเอง หรือในกรณีที่ความสำเร็จแห่งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขนั้นย่อมขึ้นอยู่กับคู่กรณีอีกฝ่ายนั้นเอง ดังนั้นการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวโดยตั้งเงื่อนไขหรือเงื่อนไขในกรณีเหล่านั้นย่อมไม่ต้องห้าม เพราะในเมื่อเงื่อนไขหรือเงื่อนไขตกอยู่ภายใต้อำนาจควบคุมของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเสียแล้ว ฝ่ายนั้นย่อมรู้ได้แน่ว่าสถานะแห่งสิทธิและหน้าที่ของคู่กรณีในกรณีนั้น ๆ เป็นอย่างไร และประโยชน์ที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองให้คู่กรณีฝ่ายนั้นได้รู้ถึงสถานะแห่งสิทธิตามกฎหมายได้อย่างชัดเจนก็ย่อมจะสำเร็จขึ้นได้อยู่แล้ว

ตัวอย่างเช่น ก. เป็นผู้ให้เช่า ใช้สิทธิบอกกล่าวเลิกสัญญาเช่าตามสิทธิที่ได้กำหนดไว้ในสัญญา โดยกำหนดเงื่อนไขไว้ด้วยว่า หาก ข. ไม่ยอมชำระค่าเช่าเพิ่มขึ้นอีก ๑,๐๐๐ บาทต่อเดือน ก็ให้สัญญาเช่านั้นเป็นอันเลิกกัน ดังนี้จะเห็นได้ว่า ฝ่ายผู้ถูกบอกเลิกสัญญาเช่าสามารถรู้แน่ชัดว่าสถานะแห่งสิทธิหน้าที่ในกรณีนี้เป็นอย่างไร เพราะการที่เงื่อนไขจะสำเร็จได้ด้วยการชำระค่าเช่าเพิ่มขึ้นอีก ๑,๐๐๐ บาทต่อเดือนนั้น เป็นเงื่อนไขที่อยู่ในอำนาจควบคุมของตนเอง

แต่ถ้าเป็นนิติกรรมที่เกี่ยวกับสถานะบุคคล หรือมีผลกระทบต่อบุคคลภายนอก หรือมีผู้มีส่วนได้เสียในความแน่นอนชัดเจนด้วยกันหลายฝ่าย การที่คู่กรณีจะตกลงกันเองโดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนหรือบังคับหลังย่อมจะมีผลผูกพันระหว่างกันเท่านั้น ไม่อาจมีผลไต่ยันต่อบุคคลภายนอกได้

ตัวอย่างเช่น กรณีการสละมรดกกฎหมายบัญญัติห้ามไว้มิให้สละโดยมีเงื่อนไข หรือเงื่อนไขเวลา (มาตรา ๑๖๑๓) การสมรสไม่อาจตกลงกันโดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนหรือบังคับหลังได้ การรับเด็กเป็นบุตร หรือการรับบุตรบุญธรรม เหล่านี้เป็นนิติกรรมที่ต้องการความแน่นอนชัดเจน

กลบบนนี้โดยปราศจากเงื่อนไข ดังนั้นเห็นได้ว่าขัดกับเจตนาของเขา และยอมสันนิษฐานได้ต่อไปด้วยว่าเขายอมเลือกไปในทางไม่หักกลบบนนี้กันเลยทีเดียว และโปรดดู เสนีย์ ปราโมช, นิติกรรมและหนี้ เล่ม ๒, ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๐๕, หน้า ๑๕๑

ดังนั้นจึงไม่อาจทำขึ้นโดยมีเงื่อนไขได้ นอกจากนี้การจดทะเบียนสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ก็ไม่อาจจดทะเบียนสิทธิโดยมีเงื่อนไขได้ เพราะทะเบียนสิทธิในอสังหาริมทรัพย์มีขึ้นเพื่อความเชื่อถือของสาธารณชนในความถูกต้องแน่นอนของทะเบียนทรัพย์สิน ดังนั้น โดยเหตุผลของเรื่องจึงไม่อาจจดทะเบียนสิทธิโดยมีเงื่อนไขได้ เว้นแต่จะเป็นกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้โดยเฉพาะ และแม้ในกรณีที่มีการจดทะเบียนจำนองอสังหาริมทรัพย์เป็นหลักประกันการชำระหนี้อันมีเงื่อนไข การจำนองนั้นแม้จะเป็นหนี้อุปกรณ์ แต่ก็ยังเป็นหลักฐานแห่งทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องการความแน่นอน จึงย่อมมีผลเมื่อมีการจดทะเบียนจำนอง ไม่ใช่มีผลเมื่อเงื่อนไขสำเร็จและหนี้เป็นผลขึ้น^{๑๔}

๑.๒ ชนิดของเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา

ก) เงื่อนไขบังคับก่อนและเงื่อนไขบังคับหลัง

เงื่อนไขบังคับก่อน (Suspensive Condition) หมายถึงเหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ในอนาคตซึ่งผู้ทำนิติกรรมกำหนดไว้ว่า หากเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นหรือเงื่อนไขนั้นสำเร็จ นิติกรรมย่อมเป็นผล (มาตรา ๑๘๓ วรรคแรก) ดังนั้นนิติกรรมอันได้กระทำลงแล้วนั้น แม้จะได้ชื่อว่าเป็นนิติกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว แต่ก็ยังเป็นนิติกรรมที่นับได้ว่าอยู่ในภาวะที่ยังไม่แน่นอนจนกว่าเงื่อนไขจะสำเร็จ นิติกรรมที่ได้ทำขึ้นนั้นจึงจะเป็นผลขึ้น ตัวอย่างเช่น ก. ส่งมอบรถยนต์คันหนึ่งแก่ ข. ตามสัญญาเช่าซื้อ โดยตกลงกันว่า หาก ข. ชำระราคาเช่าซื้อครบถ้วนแล้ว ก. ยอมให้กรรมสิทธิ์ในรถยนต์คันนี้ตกเป็นของ ข. ดังนั้นการชำระเงินครบถ้วนไม่ใช่เงื่อนไขของสัญญาเช่าซื้อ แต่เป็นเงื่อนไขบังคับก่อนในนิติกรรมโอนกรรมสิทธิ์

เงื่อนไขบังคับหลัง (Resolutive Condition) หมายถึงเหตุการณ์อันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่ในอนาคตซึ่งผู้ทำนิติกรรมวางเป็นข้อกำหนดแห่งนิติกรรมว่าหากเกิดขึ้นก็ให้นิติกรรมนั้นสิ้นผลไป (มาตรา ๑๘๓ วรรคสอง) ดังนั้นนิติกรรมที่ได้ทำขึ้นนั้นย่อมเป็นผลทันที และผลนั้นย่อมระงับสิ้นไป หากเงื่อนไขหรือเหตุการณ์ในอนาคตอันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นนั้นได้เกิดขึ้นจริง ตัวอย่างเช่น ก. ยืมหรือกู้เงินของ ข. โดย ก. โอนรถยนต์ของตนให้เป็นกรรมสิทธิ์ของ ข. เป็นประกันการชำระหนี้เงินกู้รายนี้ ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่า หาก ข. ชำระหนี้ครบถ้วนแล้วก็ให้กรรมสิทธิ์ในรถยนต์นั้นตกกลับมาเป็นของ ก. ดังเดิม ดังนั้นเป็นกรณีที่ ก. โอนกรรมสิทธิ์ในรถยนต์แก่ ข. โดยกำหนดให้การชำระหนี้ครบถ้วนเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง

^{๑๔} โปรดดูกรณีในกฎหมายฝรั่งเศส ซึ่งนักกฎหมายส่วนมากก็มีความเห็นทำนองนี้ ใน Maurad Ferid, *Franzoesisches Zivilrecht*, Bd.I, Frankfurt2Berlin, 1971, 1E 308

ในเรื่องเงื่อนไขบังคับก่อนหรือเงื่อนไขบังคับหลังนี้ ในบางกรณีอาจเกิดข้อสงสัยได้ว่า เงื่อนไขที่กำหนดหรือที่ตกลงกันนั้นเป็นเงื่อนไขบังคับก่อนหรือเงื่อนไขบังคับหลังกันแน่ ในกรณีเช่นนี้จำเป็นต้องมีการตีความการแสดงเจตนาว่าคู่กรณีมีความมุ่งหมายอย่างไรเสียก่อน ในกรณีที่คู่กรณีมิได้ประสงค์จะให้นิติกรรมเป็นผลทันที แต่ประสงค์จะให้นิติสัมพันธ์เกิดขึ้นในอนาคตเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ กรณีก็ย่อมจะจัดเป็นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับก่อน แต่ถ้าได้ความว่านิติกรรมนั้นควรมีผลทันทีที่ตกลงทำนิติกรรมขึ้นเลย แต่ผู้ทำนิติกรรมประสงค์ให้สิ้นผลไปภายหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างหนึ่งซึ่งไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นนิติกรรมนั้นย่อมเป็นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับหลัง

ตัวอย่างเช่น ก. ซื้อเครื่องจักรจาก ข. โดย ข. ตั้งเงื่อนไขสงวนกรรมสิทธิ์ในเครื่องจักรที่ซื้อขายกันรายนี้มีใจความว่า ให้กรรมสิทธิ์โอนไปยังผู้ซื้อเมื่อผู้ซื้อได้ชำระราคาที่ซื้อขายกันครบถ้วนแล้ว ดังนั้นเป็นกรณีที่คู่กรณีตกลงทำสัญญาซื้อขายกันเสร็จเด็ดขาด คือมีผลให้คู่กรณีมีสิทธิหน้าที่ต่อกันตามสัญญาซื้อขายในทันที คือฝ่ายผู้ขายตกลงโอนกรรมสิทธิ์ และฝ่ายผู้ซื้อตกลงชำระราคา ส่วนการสงวนกรรมสิทธิ์ของผู้ขายในกรณีนี้ เป็นการตกลงให้การโอนกรรมสิทธิ์ไปยังผู้ซื้อขึ้นอยู่กับกรณีที่ผู้ซื้อชำระหนี้ครบถ้วนซึ่งเป็นเหตุการณ์อันไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เจตนาโอนกรรมสิทธิ์ของผู้ขายในกรณีนี้จึงนับได้ว่าตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขบังคับก่อนในทางกลับกัน ถ้าตกลงกันให้กรรมสิทธิ์โอนไปยังผู้ซื้อทันที แต่มีเงื่อนไขว่าให้กรรมสิทธิ์โอนกลับมายังผู้ขาย หากผู้ซื้อผิดนัดชำระราคาที่กำหนดไว้เป็นงวด ๆ นานเกินกว่า ๑ สัปดาห์ ดังนั้นเป็นกรณีโอนกรรมสิทธิ์โดยมีเงื่อนไขบังคับหลัง

ในบางกรณีเราไม่อาจกำหนดแน่ได้ว่า คู่กรณีมีเจตนาจะให้มีเงื่อนไขบังคับก่อน หรือมีเงื่อนไขบังคับหลัง ในกรณีเหล่านี้บางกรณีกฎหมายได้กำหนดข้อสันนิษฐานไว้เป็นการเฉพาะ

ตัวอย่างเช่น ในการซื้อขายภายใต้ข้อสงวนกรรมสิทธิ์นั้น หากเป็นกรณีมีข้อสงสัยก็ควรสันนิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นเงื่อนไขบังคับก่อน คือตกลงกันให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกันโอนไปเมื่อชำระราคาครบถ้วน

ในกรณีตกลงซื้อขายเพื่อชอบ (มาตรา ๕๐๕) ดังนั้นเป็นกรณีที่คู่กรณีตกลงซื้อขายกันโดยมีเงื่อนไขบังคับก่อน คือสัญญาซื้อขายเกิดขึ้นเมื่อผู้ซื้อพอใจสินค้านั้น

ข) เงื่อนไขเริ่มต้น และเงื่อนไขสิ้นสุด

เงื่อนไขเริ่มต้น หมายถึงข้อความอันบังคับไว้ให้นิติกรรมเป็นผลเมื่อเหตุการณ์อันแน่นอนว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตได้เกิดขึ้น เช่นถึงเวลาที่กำหนดไว้ หรือบุคคลที่กำหนดถึงแก่ความตาย เงื่อนไขเริ่มต้นจึงมีผลในทำนองเดียวกันกับเงื่อนไขบังคับก่อนซึ่งหากเงื่อนไขสำเร็จย่อมมีผลให้นิติกรรมเป็นผล และโดยเหตุนี้เราจึงอาจนำเอาหลักเกณฑ์เกี่ยวกับนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับ

ก่อนมาปรับใช้กับนิติกรรมที่มีเงื่อนไขเริ่มต้นได้ในฐานะเป็นบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง
อย่างไรก็ดี นิติกรรมที่มีเงื่อนไขเริ่มต้นนั้นกฎหมายกำหนดว่า ห้ามมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติตามนิติ
กรรมนั้นก่อนถึงเวลากำหนด (มาตรา ๑๕๑ วรรคแรก) ดังนั้นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขเริ่มต้นจึงอาจมี
ได้สองนัย คือ โดยนัยแรกเป็นนิติกรรมที่มีผลทันทีที่ทำขึ้นแต่ห้ามมิให้ทวงถามจนกว่าจะเงื่อนไข
จะถึงกำหนด หรืออีกนัยหนึ่งเป็นนิติกรรมที่ยังไม่เป็นผลทันทีแต่รอเป็นผลเมื่อถึงกำหนดเงื่อนไข
เริ่มต้นก็ได้ แล้วแต่เจตนาของผู้ทำนิติกรรมนั้น^{๑๕} ตัวอย่างเช่น ตกลงเช่าบ้านกันล่วงหน้า โดย
ให้สัญญาเช่ามีผลหลังจากวันที่ตกลงกัน ๓ เดือน ดังนี้หากตกลงกันแจ้งชัดอย่างไร ผลย่อมเป็นไป
ตามนั้น แต่ถ้านัยหนึ่งเป็นที่สงสัยว่าคู่กรณีประสงค์จะให้ผลทันทีแต่ยังเรียกให้บังคับกันไม่ได้
จนกว่าจะถึงกำหนดเวลา หรือไม่ประสงค์ให้มีผลทันทีแต่ให้มีผลเมื่อถึงเวลาที่กำหนด ดังนี้กฎหมาย
ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่ามีผลทันที เพียงแต่ยังเรียกให้ปฏิบัติตามนั้นยังไม่ได้เท่านั้น

เงื่อนไขสิ้นสุด หมายถึงข้อความอันบังคับไว้ให้นิติกรรมสิ้นผลเมื่อถึงเวลากำหนด หรือ
เมื่อเหตุการณ์อันแน่นอนว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตได้เกิดขึ้น (มาตรา ๑๕๑ วรรคสอง) เช่นตกลงกัน
ให้สัญญาเช่าระงับสิ้นไปเมื่อถึงเวลากำหนด หรือเมื่อผู้เช่าถึงแก่ความตาย เป็นต้น เห็นได้ว่านิติ
กรรมที่มีเงื่อนไขสิ้นสุดย่อมมีผลทำนองเดียวกันกับนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับหลัง และดังนั้น
กฎหมายเกี่ยวกับเงื่อนไขบังคับหลังย่อมนำมาปรับใช้กับนิติกรรมที่มีเงื่อนไขสิ้นสุดได้ในฐานะ
บทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งเช่นกัน

ส่วนปัญหาว่านิติกรรมที่มีกำหนดเงื่อนไขไว้จะหมายถึงเงื่อนไขเริ่มต้นหรือเงื่อนไข
สิ้นสุด เป็นปัญหาที่ต้องอาศัยการตีความการแสดงเจตนา ส่วนผลของนิติกรรมที่มีเงื่อนไขเริ่มต้น
และเงื่อนไขสิ้นสุดนั้นย่อมเป็นไปในทำนองเดียวกันกับผลของนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับก่อน
หรือมีเงื่อนไขบังคับหลังแล้วแต่กรณี และในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่ถึงกำหนด คู่กรณีย่อมมีสิทธิ
หน้าที่ต่อกันในทางที่แต่ละฝ่ายต้องไม่ทำการให้เสื่อมเสียประโยชน์อันอาจเกิดจากเงื่อนไขถึง
กำหนดแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง และคู่กรณีแต่ละฝ่ายอาจจำหน่าย รับมรดก หรือจัดการป้องกันรักษา
สิทธิตามนิติกรรมที่ยังไม่ถึงกำหนดเวลาเริ่มต้น หรือยังไม่ระงับไปเพราะยังไม่ถึงกำหนดเวลา
สิ้นสุดได้ตามหลักในมาตรา ๑๘๔, ๑๘๕ ด้วย

ข้อสันนิษฐานทางกฎหมายที่สำคัญในกรณีนิติกรรมมีเงื่อนไขเริ่มต้น หรือเงื่อนไข
สิ้นสุดนั้น ก็คือกฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่า เงื่อนไขนั้นย่อมกำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่าย
ลูกหนี้ (มาตรา ๑๕๒) แต่คู่กรณีจะกำหนดเงื่อนไขไว้เพื่อประโยชน์แห่งเจ้าหนี้ หรือเพื่อ

^{๑๕} อย่างไรก็ดี จิต เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, ข้อ ๓๓๐, หน้า ๒๔๐ อธิบายว่านิติกรรมอันมีเงื่อนไข
เริ่มต้นนั้น ย่อมมีผลก่อนนี้ขึ้นตั้งแต่เวลาที่ทำนิติกรรมนั้น ๆ แล้ว แต่ยังไม่บังคับกันไม่ได้จนกว่าจะถึงเวลาที่
กำหนด, ความเห็นทำนองเดียวกันโปรดดู ประกอบ หุตะสิงห์, นิติกรรมและสัญญา, หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

ประโยชน์แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายก็ได้ และประโยชน์แห่งเวลานั้น ฝ่ายใดจะสละเสียก็ได้ แต่การสละประโยชน์เช่นนั้นย่อมไม่กระทบกระเทือนถึงประโยชน์อันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้รับแต่เวลานั้น (มาตรา ๑๕๒ วรรคสอง)

ตัวอย่างเช่น สัญญาซื้อขายรถยนต์ โดยมีเงื่อนไขว่าผู้ซื้อชำระราคาภายใน ๓ เดือน ดังนี้ย่อมสันนิษฐานได้ว่า เป็นสัญญาซื้อขายที่มีผลทันที เพียงแต่มีเงื่อนไขเริ่มต้นที่หนี้ถึงกำหนดชำระ และเงื่อนไขเช่นนั้นย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้ซื้อซึ่งเป็นผู้ซื้อในการชำระราคา ดังนั้นก่อนครบ ๓ เดือนผู้ขายไม่มีสิทธิเรียกให้ผู้ซื้อชำระราคา แต่ผู้ซื้อจะเลือกชำระราคาเมื่อใดภายในกำหนดเวลานั้นก็ได้ ดังนี้เป็นต้น ส่วนกรณีที่มีพฤติการณ์แห่งกรณีให้เห็นได้ว่าเงื่อนไขเริ่มต้นหรือสิ้นสุดนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของเจ้าหนี้ หรือเพื่อประโยชน์แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย ก็อาจมีเช่น ก. ทำสัญญาฝากรถยนต์ไว้กับ ข. มีกำหนด ๓ เดือน ดังนี้เป็นกรณีสัญญาที่มีเงื่อนไขบังคับหลัง เมื่อครบ ๓ เดือนแล้ว สัญญาฝากย่อมถึงกำหนด และผู้รับฝากต้องคืนรถยนต์ที่รับฝากไว้ แต่จะคืนรถยนต์ที่ฝากไว้ก่อนกำหนดไม่ได้ เป็นกรณีที่พฤติการณ์แห่งกรณีแสดงให้เห็นว่านิติกรรมนั้น ๆ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของเจ้าหนี้ คือผู้ฝากรถยนต์เอง ส่วนกรณีที่มีพฤติการณ์ให้เห็นได้ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคู่กรณีทุกฝ่าย เช่น สัญญาฝากเงินเป็นบัญชีฝากประจำโดยมีกำหนดให้ถอนได้เมื่อครบ ๓ ปีแล้ว ดังนี้ฝ่ายธนาคารย่อมได้ประโยชน์จากการนำเงินนั้นไปลงทุนหรือให้สินเชื่อแก่ผู้อื่น และฝ่ายผู้ฝากย่อมได้ประโยชน์คือดอกเบี้ยซึ่งปกติย่อมมีอัตราสูงกว่าการฝากเงินเพื่อเรียก ในกรณีเช่นนี้ฝ่ายลูกหนี้คือธนาคารย่อมต้องรับฝากเงินไว้โดยไม่ส่งคืนก่อนครบ ๓ ปี แต่ขณะเดียวกัน ฝ่ายเจ้าหนี้คือเจ้าของเงินฝากก็ไม่มีสิทธิเรียกให้ธนาคารคืนเงินจนกว่าจะครบกำหนดเช่นกัน (แต่คู่กรณีก็ยังสามารถตกลงกันเป็นอย่างอื่นเช่น หากผู้ฝากถอนเงินก่อน ๓ ปีจะได้ดอกเบี้ยน้อยลง เป็นต้น)

กรณีที่ลูกหนี้ไม่อาจถือเอาประโยชน์จากเงื่อนไขเริ่มต้น หรือเงื่อนไขสิ้นสุด ได้แก่กรณีตามมาตรา ๑๕๓ กล่าวคือ

- (๑) ลูกหนี้ถูกศาลสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลาย
- (๒) ลูกหนี้ไม่ให้ประกันในเมื่อจำต้องให้
- (๓) ลูกหนี้ได้ทำลาย หรือทำให้ลดน้อยถอยลงซึ่งประกันอันได้ให้ไว้
- (๔) ลูกหนี้นำทรัพย์สินของบุคคลอื่นมาให้เป็นประกัน โดยเจ้าของทรัพย์สินนั้นมิได้

ยินยอมด้วย

๑.๓ ผลของกรณีที่เงื่อนไขสำเร็จ และกรณีที่เงื่อนไขตกไป

๑) เงื่อนไขสำเร็จ

ก) เมื่อเงื่อนไขสำเร็จนิติสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีย่อมเป็นไปตามเจตนา

คือเมื่อเหตุการณ์ในอนาคตอันไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นได้นั้นได้เกิดขึ้นแล้ว ดังนี้สถานะทางกฎหมาย หรือสิทธิหน้าที่ของคู่กรณีแห่งนิติกรรมที่มีเงื่อนไขย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน นิติกรรมนั้นก็เป็ผลขึ้น ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลังนิติกรรมนั้นย่อมสิ้นผลไป ทั้งนี้เป็นไปตามเจตนาที่ได้แสดงไว้แล้ว คู่กรณีทั้งสองฝ่ายไม่จำเป็นต้องแสดงเจตนาประการใดเพิ่มขึ้นอีก

ข) เกิดผลต่อไปในอนาคต ไม่มีผลย้อนหลัง เว้นแต่จะตกลงกัน

กล่าวคือสถานะตามกฎหมายของนิติกรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ คือนิติกรรมย่อมเป็นผลหรือสิ้นผลไป และมีผลต่อไปในอนาคต คือมีผลต่อไปข้างหน้า (ex nunc) ไม่ได้มีผลย้อนหลัง (ex tunc)^{๑๖} ดังจะเห็นได้จากความในมาตรา ๑๘๓ วรรคแรก และวรรคสอง ซึ่งกำหนดว่านิติกรรมย่อมเป็นผล หรือสิ้นผลเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ

อย่างไรก็ดี ถ้าคู่กรณีตกลงให้นิติกรรมเป็นผลหรือสิ้นผลย้อนหลังไปก่อนเวลาที่เงื่อนไขสำเร็จ ก็อาจทำได้ ดังจะเห็นได้จากการที่กฎหมายรับรองไว้มาตรา ๑๘๓ วรรคสาม การตกลงเช่นนั้นย่อมผูกพันคู่กรณีแห่งนิติกรรมที่ตกลงกันในฐานะเป็นนิติสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องระหว่างกัน แต่อาจทำให้เกิดปัญหาขึ้นได้ว่าการตกลงให้เงื่อนไขมีผลย้อนหลังไปนี้จะมีผลยับยั้งบุคคลอื่นนอกเหนือจากคู่กรณีแห่งนิติกรรมได้เพียงใด

ปัญหาข้างต้นนี้อาจแสดงให้เห็นได้ เมื่อเราแยกผลผูกพันทางหนึ่งกับผลผูกพันทางทรัพย์สินหรือนิติกรรมก่อความผูกพันทางหนึ่งและนิติกรรมเปลี่ยนแปลงสิทธิเหนือทรัพย์สินออกจากกัน กล่าวคือความตกลงให้มีผลย้อนหลังนั้นปกติย่อมก่อให้เกิดผลทางหนึ่งระหว่างกันได้ตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา แต่น่าคิดว่าความตกลงเช่นนั้นจะเปลี่ยนแปลงสถานะทางทรัพย์สินให้ย้อนหลังได้เพียงใด เพราะทรัพย์สินเป็นสิทธิมีอำนาจเหนือทรัพย์สินซึ่งเป็นผลตามกฎหมาย ใช้ยับยั้งบุคคลทั้งหลายได้เป็นการทั่วไป ไม่จำกัดเฉพาะคู่กรณีที่มีนิติสัมพันธ์ต่อกัน เมื่อทรัพย์สินเป็น

^{๑๖} โปรดคู จี๊ด เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, หน้า ๒๓๔ ซึ่งอธิบายว่ากฎหมายไทยถือตามหลักกฎหมายโรมัน เยอรมัน ญี่ปุ่นและ กฎหมายลักษณะหนึ่งของสวิส ซึ่งแตกต่างจากกฎหมายฝรั่งเศส เนื่องจากมาตรา ๑๑๓๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสกำหนดว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จให้นิติกรรมเป็นผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่ทำนิติกรรมอันมีเงื่อนไขนั้นขึ้น

สิทธิที่คนทั่วไปจะต้องเคารพยอมรับ สถานะแห่งสิทธิจึงต้องการความแน่นอนชัดเจนเป็นพิเศษ เพื่อให้คนทั่วไปรับรู้และเคารพสิทธิเช่นนั้นได้ กรณีจึงควรเข้าใจว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ข้อตกลงระหว่างคู่กรณีย่อมใช้ได้ระหว่างคู่กรณี แต่ไม่มีผลย้อนหลังไปผูกพันบุคคลภายนอกในลักษณะที่เป็นทรัพย์สินหรือเป็นสิทธิเด็ดขาดได้ และคู่กรณีมีหน้าที่จะต้องทำให้อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะตามที่ตกลงกันเท่านั้น

ตัวอย่างเช่น ก. ตกลงซื้อวัวตัวหนึ่งจาก ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อน ทั้งสองฝ่ายตกลงกันเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ว่าให้กรรมสิทธิ์ในวัวที่ซื้อขายกันนี้โอนไปยัง ก. ผู้ซื้อ เมื่อผู้ซื้อได้ชำระราคาวัวครบถ้วนแล้ว ปรากฏว่า ก. ชำระราคาวัวตัวนี้ครบถ้วนเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ปีเดียวกัน ดังนี้ กรรมสิทธิ์ย่อมโอนไปเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ คือ ๑ มีนาคม ไม่ใช่มีผลย้อนหลังเป็นการโอนไปตั้งแต่วันที่ตกลงกันคือ ๑ มกราคม^{๑๑} ถ้าในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จนั้น วัวตัวที่ซื้อขายกันเกิดตกูกออกมา ๑ ตัว ลูกวัวย่อมเป็นดอกผลของแม่ทรัพย์ และตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่เจ้าของแม่ทรัพย์ตามหลักเรื่องกรรมสิทธิ์ในดอกผล (มาตรา ๑๓๓๖) ซึ่งก็คือตกได้แก่ ข. นั่นเอง และการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในดอกผลนี้เป็นการได้มาโดยกฎหมาย จึงมิได้อยู่ได้บังคับเงื่อนไขใด ๆ ดังนี้หาก ก. กับ ข. ตกลงกันว่าเมื่อเงื่อนไขสำเร็จให้กรรมสิทธิ์โอน โดยมีผลย้อนหลังไปถึงวันที่ทำสัญญากันคือ ๑ มกราคม (ซึ่งตกลงกันได้ตามมาตรา ๑๘๓ วรรคสาม) ดังนี้ข้อตกลงนั้นย่อมมีผลระหว่างกันได้ในส่วนที่เกี่ยวกับแม่ทรัพย์คือวัวตัวที่ซื้อขายกัน แต่การจะตกลงกันให้ดอกผลตกเป็นสิทธิของผู้ซื้อโดยให้มีผลย้อนหลังไปด้วยนั้น ย่อมมีผลเป็นการตกลงกันขัดต่อหลักเกณฑ์ในเรื่องดอกผลที่กฎหมายบังคับไว้ให้ตกเป็นสิทธิแก่เจ้าของแม่ทรัพย์ตามมาตรา ๑๓๓๖ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้ผลในมาตรา ๑๘๓ วรรคสาม ซึ่งเป็นไปตามหลักเสรีภาพในการแสดงเจตนา มีผลสอดคล้องกับมาตรา ๑๓๓๖ ซึ่งเป็นบทบังคับ เราควรเข้าใจว่า ข้อตกลงเช่นนี้ไม่มีผลทำให้กรรมสิทธิ์ในดอกผลเปลี่ยนแปลงไปตามข้อตกลง เพียงแต่คู่กรณีมีหน้าที่ตามนิติสัมพันธ์ที่มีขึ้นตามข้อตกลงเท่านั้น ดังนั้นในกรณีนี้ ข. ซึ่งเป็นเจ้าของแม่วัวย่อมได้กรรมสิทธิ์ในลูกวัวทันทีที่ลูกวัวเกิด และมีหน้าที่หรือหนี้ตามสัญญาที่จะโอนกรรมสิทธิ์ในลูกวัวตัวนั้นแก่ ก. และผูกพันที่จะรับรองสิทธิของ ก. เพื่อให้ ก. อยู่ในฐานะเสมือนมีสิทธิเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ลูกวัวอยู่โดยให้มีผลย้อนหลังไปถึง

^{๑๑} แม้ในกฎหมายฝรั่งเศสจะมีหลักว่าเมื่อเงื่อนไขสำเร็จให้นิติกรรมมีผลย้อนหลังไปถึงวันที่ทำนิติกรรมนั้นขึ้นก็ตาม หลักดังกล่าวนี้ย่อมไม่ใช่แก่กรณีที่ผู้โอนทรัพย์ได้ใช้สอยทรัพย์ หรือได้ดอกผลจากทรัพย์นั้นในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ และถือว่าผู้โอนทรัพย์มีสิทธิใช้สอยและได้ดอกผลระหว่างที่เงื่อนไขไม่สำเร็จ โปรดดู Colin-Capitant, *Traité de Droit Civil Français*, Paris (1957), II, Nr.1696; Aubry et Rau, *Cours de Droit Civil Français*, ed. 6, Paris (1948-58), IV (Bartin), §302 4

เวลาที่ตกลงกัน^{๑๘} โดยนัยเช่นนี้เมื่อเงื่อนไขสำเร็จ คือมีการชำระเงินกันครบถ้วน ก. ย่อมอ้างสิทธิ ยัน ข. ได้ว่าตนมีสิทธิในแม่วัวมาตั้งแต่วันที่ตกลงซื้อขายกัน และย่อมมีสิทธิเป็นเจ้าของลูกวัวด้วย แต่ถ้านระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ มีบุคคลภายนอกได้รับโอนลูกวัวไปจาก ข. ซึ่งขณะนั้นมีฐานะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ลูกวัวตัวนั้น ดังนั้นผู้รับโอนย่อมได้กรรมสิทธิ์ในลูกวัวไป แม้ต่อมาเงื่อนไขสำเร็จลง ก. ก็ไม่อาจอ้างสิทธิของตนขึ้นต่อสู้บุคคลภายนอกได้ อย่างไรก็ดี ในส่วนที่เกี่ยวกับการโอนทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งนิติกรรมที่อยู่ได้บังคับเงื่อนไขนั้น ให้ดูข้อ ๑.๔ ต่อไป

ในกรณีที่ ก. กับ ข. ตกลงซื้อขายวัวกันโดยมีเงื่อนไขบังคับหลัง คือให้ ก. ได้กรรมสิทธิ์ใน วัวไปจนกว่าเงื่อนไขจะสำเร็จ ดังนี้ หากวัวตัวนั้นออกลูกมาในระหว่างที่เงื่อนไขนั้นยังไม่สำเร็จ ลูก วัวย่อมเป็นของ ก. ซึ่งเป็นเจ้าของแม่วัวอยู่ในขณะนั้น ครั้นต่อมาเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ สัญญาซื้อขาย เป็นอันระงับและแม่วัวโอนกลับไปเป็นของ ข. แม้คู่กรณีอาจตกลงกันให้มีผลย้อนหลังกลับไปถึง วันที่ได้ตกลงกัน (ซึ่งตกลงกันได้ตามมาตรา ๑๘๓ วรรคสาม) ดังนี้ลูกวัวก็ยังคงเป็นของ ก. อยู่ เพียงแต่ ก. มีหน้าที่โอนลูกวัวนั้นแก่ ข. และยอมรับว่า ระหว่าง ก. และ ข. นั้น ข. ย่อมได้สิทธิ ย้อนหลังไปถึงวันที่ทำสัญญาตามที่ตกลงกันเท่านั้น

ค) กรณีที่กฎหมายให้ถือว่าเงื่อนไขสำเร็จ

ได้แก่กรณีที่ความสำเร็จแห่งเงื่อนไขอาจจะเป็นทางให้คู่กรณีฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ และ คู่กรณีฝ่ายนั้นทำการ โดยไม่สุจริตจนเป็นเหตุให้เงื่อนไขไม่สำเร็จ ดังนั้นกฎหมายกำหนดผลโดยให้ ถือว่าเงื่อนไขใดไม่สำเร็จเพราะการกระทำที่ฝ่าฝืนความสุจริต ถือได้ว่าเงื่อนไขนั้นสำเร็จลงแล้ว (มาตรา ๑๘๖ วรรคแรก) หรือกรณีที่ความสำเร็จแห่งเงื่อนไขจะเป็นเหตุให้ฝ่ายใดได้เปรียบ และ ฝ่ายนั้นทำการ โดยไม่สุจริตเป็นเหตุให้เงื่อนไขสำเร็จ กฎหมายก็ถือว่าเงื่อนไขที่สำเร็จขึ้น โดยการ กระทำอันไม่สุจริตของผู้ได้เปรียบ ย่อมมีค่าเสมือนว่าเงื่อนไขไม่สำเร็จเลย (มาตรา ๑๘๖ วรรคสอง) กรณีทั้งสองนี้เป็นหลักความสุจริตในพฤติการณ์พิเศษประการหนึ่งซึ่งจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของ หลักสุจริตทั่วไปในมาตรา ๕

ตัวอย่างเช่น ข. ขายทรัพย์สินให้ ก. โดยมีเงื่อนไขการโอนกรรมสิทธิ์ในลักษณะเป็นเงื่อนไข บังคับก่อน เช่นตกลงกันว่าให้กรรมสิทธิ์โอนไปยัง ก. เมื่อ ก. ได้ชำระราคาครบถ้วนแล้ว ปรากฏว่า เมื่อ ก. นำเงินงวดสุดท้ายมาชำระราคาตามที่ซื้อขายกัน ข. ซึ่งเป็นฝ่ายที่จะต้องเสียเปรียบ เพราะจะ เสียกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกลับปฏิเสธไม่รับเงิน โดยไม่สุจริต คือปราศจากเหตุผลอันอาจจะ ยกขึ้นอ้างได้โดยชอบ ดังนี้ถือว่า ข. ทำการอันฝ่าฝืนความสุจริตเพื่อให้เงื่อนไขไม่สำเร็จ และ

^{๑๘} แต่โปรดดู ศักดิ์ สองชาติ, นิติกรรมและสัญญา, พ.ศ. ๒๕๓๖, ข้อ ๓๑๖, หน้า ๓๒๕ ซึ่งอธิบายว่าเมื่อ เงื่อนไขสำเร็จ หากตกลงกันให้ความสำเร็จแห่งเงื่อนไขมีผลย้อนหลังไป กรรมสิทธิ์ย่อมย้อนหลังไป และดอกผลย่อมตกแก่ผู้ซื้อย้อนหลังไปด้วย

ดังนั้นกฎหมายย่อมถือว่าเงื่อนไขนั้นสำเร็จลงแล้วในทันทีที่ ข. ได้ทำการโดยฝ่าฝืนความสุจริต
นั่นเอง ดังนั้นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขายกันย่อมโอนไปยัง ก. ทันที หรือตัวอย่างเช่นตกลงซื้อ
ขายกัน โดยมีเงื่อนไขว่าให้สัญญาซื้อขายมีผล หากเรือลำที่ตกลงกันมาถึงท่าเรือภายใน ๑๕ วัน
ดังนั้นหากคู่กรณีฝ่ายที่จะเสียประโยชน์จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขไปดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง
โดยฝ่าฝืนความสุจริต เพื่อให้เรือลำที่ตกลงกันมาไม่ถึงภายในกำหนด เช่นทำให้เครื่องยนต์เสียหาย
หรือก่อเหตุขึ้นบนเรือเพื่อให้เรือมาถึงช้า เพื่อให้เงื่อนไขเป็นอันตกไป ดังนั้นมาตรา ๑๘๖ วรรคแรก
ให้ถือว่าเงื่อนไขนั้นสำเร็จลงแล้วในทันที หรือตัวอย่างเช่นตกลงชำระค่านายหน้าเมื่อผู้ซื้อตก
ลงซื้อที่ดิน แต่ผู้ขายกลับทำการโดยไม่สุจริตเป็นเหตุให้ผู้ซื้อเปลี่ยนใจไม่ซื้อที่ดินแปลงนั้น เช่น
บอกว่าราคาที่ดินแปลงนั้นสูงเกินจริง ดังนั้นแม้เงื่อนไขจะไม่สำเร็จ แต่กฎหมายก็ถือว่าเงื่อนไข
สำเร็จแล้ว^{๑๕} ผู้ขายจึงต้องชำระค่านายหน้าทั้ง ๆ ที่ไม่มีการซื้อที่ดิน

แต่ถ้าเป็นกรณีที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงกันยอมให้เงื่อนไขสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความ
พอใจของคู่กรณีฝ่ายหนึ่ง เช่นตกลงซื้อขายทรัพย์สินกันตามสัญญาซื้อขายเพื่อชอบ คือตกลงส่ง
มอบทรัพย์สินแก่ผู้ซื้อ โดยยอมให้ทดลองใช้ หากชอบหรือพอใจจึงจะถือว่าสัญญาซื้อขายเกิดขึ้น
ดังนั้นเท่ากับตกลงให้เงื่อนไขสำเร็จหรือไม่แล้วแต่ใจของฝ่ายผู้ซื้อ ดังนั้นหากฝ่ายผู้ซื้อไม่ประสงค์ให้
นิติกรรมเกิดขึ้นหรือสิ้นผลไป ย่อมมีสิทธิที่จะไม่ปล่อยให้เงื่อนไขสำเร็จได้ ดังนั้นไม่อาจเรียกได้ว่า
เป็นกรณีที่ความสำเร็จแห่งเงื่อนไขเป็นทางให้ได้เปรียบหรือเสียเปรียบระหว่างกัน และการที่ผู้ซื้อ
พอใจแต่ไม่ตกลงซื้อยอมเป็นสิทธิของผู้ซื้อตามที่ได้ตกลงกันไว้ จึงถือไม่ได้ว่าการไม่ตกลงซื้อทั้ง
ๆ ที่พอใจเป็นการทำการโดยฝ่าฝืนความสุจริต

๒) เงื่อนไขเป็นอันตกไป

ก) เมื่อปรากฏว่าเหตุการณ์อันไม่แน่นอนในอนาคตอันตั้งเป็นเงื่อนไขนั้นไม่อาจสำเร็จลง
ได้ เงื่อนไขนั้นย่อมเป็นอันตกไป ตัวอย่างเช่น กำหนดเป็นเงื่อนไขแห่งนิติกรรมว่าหากลูกหนี้
ชำระเงินภายในกำหนดเวลาใดเวลาหนึ่ง ให้นิติกรรมเป็นผลหรือสิ้นผล หากต่อมา กำหนดเวลานั้น
ได้ผ่านพ้นไปแล้วโดยไม่มีการชำระเงิน ย่อมเห็นได้ว่า เงื่อนไข(ที่ตั้งไว้ว่าต้องมีการชำระเงิน
ภายในเวลากำหนด)ย่อมไม่มีทางสำเร็จลงได้ เงื่อนไขที่ไม่มีทางสำเร็จลงได้นี้จึงต้องถือว่าเป็นอัน
ตกไป หรือกรณีที่มิใช่ข้อกำหนดว่า หาก ก. ตายก่อน ข. ให้นิติกรรมเป็นผลหรือสิ้นผล การที่ ก. จะ
ตายก่อน ข. หรือไม่เป็นเหตุการณ์อันไม่แน่นอน จึงกำหนดเป็นเงื่อนไขแห่งนิติกรรมได้ แต่ถ้า

^{๑๕} ตัวอย่างจากคำพิพากษาฎีกาที่ ๔๔๓/๒๕๖๑ ซึ่งอ้างโดยจิด เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, ข้อ ๓๑๕,
หน้า ๒๓๓

ปรากฏว่าก่อนที่ ก. จะถึงแก่ความตายนั้น ข. ได้ถึงแก่ความตายก่อนเสียแล้ว ดังนั้นเงื่อนไข (การที่ ก. ตายก่อน ข.) ย่อมไม่มีทางสำเร็จลงได้ และย่อมถือได้ว่าเงื่อนไขเป็นอันตกไป

เมื่อทำนิติกรรมโดยมีเงื่อนไข แล้วปรากฏต่อมาว่าเงื่อนไขแห่งนิติกรรมนั้นเป็นอันตกไป ถ้านิติกรรมนั้นเป็นนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับก่อน การที่เงื่อนไขตกไปย่อมส่งผลให้นิติกรรมนั้นไม่มีทางเป็นผลขึ้นต่อไปอีก นิติกรรมนั้นย่อมสิ้นผลไป (ถ้าได้ชำระหนี้อะไรกันไว้ ก็เป็นกรณีที่ได้ทรัพย์สินไปโดยเหตุซึ่งมิได้มีได้เป็นขึ้น และต้องคืนกันตามหลักลาภมิควรได้ตามมาตรา ๔๐๖ วรรคสองตอนต้น) เช่นมอบแหวนให้หญิงมีครรภ์ โดยกำหนดเงื่อนไขว่าตกลงให้เป็นของขวัญ หากได้บุตรคนแรกเป็นชาย ปรากฏว่าบุตรคนแรกที่เกิดมาเป็นหญิง ดังนั้นเงื่อนไขยอมตกไปและสัญญาให้ยอมไม่เป็นผล แหวนที่ได้ไว้ก็ต้องคืนกัน แต่ถ้าเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง การที่เงื่อนไขเป็นอันตกไปย่อมทำให้นิติกรรมนั้นไม่มีทางสิ้นผล หรือยอมเป็นผลโดยปราศจากเงื่อนไข เช่นตกลงขายสินค้ากัน โดยมีเงื่อนไขว่าหากผู้ซื้อสามารถซื้อสินค้าอย่างเดียวกันในราคาถูกลงกว่าได้ภายใน ๑ เดือนยอมให้คืนสินค้านั้น ดังนี้หากพ้นเดือนหนึ่งไปแล้ว เงื่อนไขยอมเป็นอันตกไป และสัญญาซื้อขายย่อมมีผลสมบูรณ์โดยไม่อาจสิ้นไปเพราะเงื่อนไขสำเร็จอีกแล้ว

ข) กรณีที่กฎหมายถือว่าเงื่อนไขตกไป ทั้ง ๆ ที่เงื่อนไขสำเร็จลงแล้ว ได้แก่กรณีที่คู่กรณีฝ่ายที่ได้เปรียบจากความสำเร็จของเงื่อนไข และได้กระทำการโดยไม่สุจริตเพื่อให้เงื่อนไขนั้นสำเร็จ ดังนี้กฎหมายถือว่าการกระทำโดยไม่สุจริตเป็นการอันไม่ชอบ และแม้เงื่อนไขจะสำเร็จลงก็สำเร็จลงโดยการกระทำอันมิชอบ ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงวางหลักว่าเงื่อนไขที่สำเร็จขึ้นโดยการกระทำอันไม่สุจริตของผู้ได้เปรียบ ย่อมมีค่าเสมือนว่าเงื่อนไขไม่สำเร็จ หรือเงื่อนไขนั้นเป็นอันตกไปเลย (มาตรา ๑๘๖ วรรคสอง) ตัวอย่างเช่น ข. ตกลงจะขายบ้านให้ ก. ในราคาถูกลงกว่าท้องตลาดเมื่อ ค. ซึ่งเป็นผู้เช่าบ้านอยู่ย้ายออกไป ดังนี้หาก ก. ขวนขวายให้คนของตนข่มขู่ให้ ค. ยอมย้ายออกไปจากบ้าน ก็เป็นกรณีที่ ก. ทำการโดยไม่สุจริตเพื่อให้เงื่อนไขสำเร็จ กฎหมายถือว่าเงื่อนไขเช่นนั้นมิได้สำเร็จ หรือเป็นอันตกไปเลย

เราจะเห็นได้ว่า กรณีตามมาตรา ๑๘๖ วรรคแรก นั้น เป็นกรณีป้องกันไม่ให้เงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริต กฎหมายถือว่าเงื่อนไขสำเร็จแล้ว ส่วนกรณีตามมาตรา ๑๘๖ วรรคสอง เป็นกรณีทำให้เงื่อนไขสำเร็จโดยไม่สุจริต กฎหมายก็ถือว่าเงื่อนไขนั้นเป็นอันตกไป ทั้งสองกรณีล้วนแล้วแต่สะท้อนหลักสุจริตด้วยกันทั้งสิ้น

๑.๔ การคุ้มครองประโยชน์ของผู้ได้สิทธิโดยมีเงื่อนไข

๑) การคุ้มครองสิทธิของคู่กรณี

ระหว่างที่นิติกรรมที่มีเงื่อนไขได้เกิดขึ้นแล้ว แต่ยังไม่เป็นผล เพราะเงื่อนไขยังไม่สำเร็จ และนิติกรรมจะยังไม่เป็นผล และยังไม่มีการปฏิบัติตามความประสงค์ของคู่กรณีเกิดขึ้นก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถเรียกได้ว่าคู่กรณีไม่มีสิทธิหน้าที่ใด ๆ ต่อกันเลย เพราะตราบไคที่เงื่อนไขนั้นยังไม่ตกไป ยังมีทางที่เงื่อนไขนั้นอาจสำเร็จได้ในอนาคต เรียกได้ว่ายังมีเชื้อแห่งสิทธิตามนิติกรรมตามเงื่อนไขรอเกิดเป็นผลขึ้นอยู่ คู่กรณีทั้งสองฝ่ายย่อมควรจะสามารถหาข้อได้ว่าเงื่อนไขอาจสำเร็จและนิติกรรมอาจเป็นผลได้ในเวลาใดเวลาหนึ่งข้างหน้า ด้วยเหตุนี้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายย่อมมีหน้าที่ตามหลักสุจริตระหว่างกัน ในอันที่จะไม่ทำการหรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดไปในทางที่อาจเสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะพึงได้จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้น ดังจะเห็นได้จากการที่กฎหมายบัญญัติคุ้มครองประโยชน์ของคู่กรณีที่มีสิทธิโดยมีเงื่อนไขไว้ในมาตรา ๑๘๔ และ มาตรา ๑๘๕ ดังนี้

มาตรา ๑๘๔ ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแห่งนิติกรรมอันอยู่ในบังคับเงื่อนไขจะต้องงดเว้นไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะพึงได้จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้น

มาตรา ๑๘๕ ในระหว่างที่เงื่อนไขยังมิได้สำเร็จนั้น สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ของคู่กรณีมีอย่างไร จะจำหน่าย จะรับมรดก จะจัดการป้องกันรักษา หรือจะทำประกันไว้ประการใดตามกฎหมายก็ย่อมทำได้

ก) คู่กรณีต้องงดเว้นไม่ทำให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์อันอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้รับเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ (มาตรา ๑๘๔)

การที่กฎหมายห้ามมิให้คู่กรณีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งนั้น เป็นผลมาจากหน้าที่ของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายที่ผูกพันกันตามนิติกรรมอันมีเงื่อนไขนั่นเอง ทั้งนี้แม้ว่านิติกรรมนั้นจะยังไม่เป็นผล หรือสิ้นผล เพราะเงื่อนไขยังไม่สำเร็จ แต่ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีความผูกพันต่อกันตามนิติกรรมที่อยู่ภายใต้บังคับเงื่อนไขนั้นแล้ว จึงต้องห้ามมิให้กระทำการใด ๆ ในลักษณะที่เป็นการกระทบกระเทือนไปในทางเสื่อมเสียต่อประโยชน์ของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งแม้ขณะที่เงื่อนไขนั้นยังไม่สำเร็จ ประโยชน์จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขจะยังไม่เป็นผล แต่คู่กรณีก็มีความผูกพันในอันที่จะคุ้มครองประโยชน์อันจะพึงมีพึง

ได้ของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดขึ้นเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ดังนั้นตราใบที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ และเงื่อนไขนั้นยังมีได้เป็นอันตกไป คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต้องผูกพันกันในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่ต้องควั่นไม้ทำการให้อีกฝ่ายหนึ่งอาจต้องเสื่อมเสียประโยชน์อันพึงได้จากนิติกรรมนั้น

ที่ว่าเสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งตามมาตรา ๑๘๔ นี้ อาจเป็นการกระทำต่อตัวทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนี้ให้เสื่อมเสีย เสื่อมค่าหรือสูญหายไป หรือทำให้เสื่อมแก่สิทธิเช่นทำให้ทรัพย์สินนั้นตกอยู่ภายใต้บังคับของสิทธิอื่น หรือทำให้สิทธิอันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้รับนั้นลดน้อยถอยลงหรือเสื่อมสูญไปก็ได้

ตัวอย่างเช่น ก. ตกกลางขายรถยนต์แก่ ข. ภายใต้เงื่อนไขบังคับก่อนว่าหาก ก. ได้รับทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศเป็นอันขาดตามราคาที่ตั้งกลางกันไว้ล่วงหน้าแล้ว ดังนี้ ในระหว่างที่ยังไม่แน่ว่า ก. จะได้รับทุนไปศึกษาต่อหรือไม่ แม้ว่า ก. จะยังคงเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์รถยนต์คันนี้เต็มภูมิ แต่ภายใต้นิติกรรมอันมีเงื่อนไข ก. ย่อมมีหน้าที่ต้องระมัดระวังไม่ทำการใด ๆ ให้เสื่อมเสียแก่ตัวทรัพย์สิน หรือทำให้สิทธิในตัวทรัพย์สินนั้นเสื่อมเสียไป นับตั้งแต่จะต้องดูแลรักษารถยนต์นั้นด้วยความระมัดระวังเช่นที่กระทำตามปกติ ไม่ใช่สอยรถยนต์นั้นในลักษณะที่เสี่ยงอันตรายอันอาจเกิดเสียหายแก่รถยนต์ และไม่ตัดแปลงรถยนต์นั้นไปในทางให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมประโยชน์ใช้สอยแก่ ข. รวมตลอดไปถึงการควั่นไม้ไม่นำรถยนต์นั้นจำหน่าย หรือไปจำหน่ายแก่บุคคลภายนอก เพราะจะมีผลให้เกิดเสื่อมสิทธิแก่ ข. เป็นต้น

ในทางกลับกัน หาก ก. ขายรถยนต์แก่ ข. ภายใต้เงื่อนไขบังคับหลังว่า หาก ข. ได้ทุนไปศึกษาต่อในต่างประเทศ ก็ให้รถยนต์นั้นโอนกลับมาเป็นของ ก. ดังนี้ ข. ย่อมได้กรรมสิทธิ์ในรถยนต์ที่ซื้อขายกันโดยมีเงื่อนไขบังคับหลัง และ ข. ต้องควั่นไม้ทำการให้เสื่อมเสียประโยชน์ของ ก. ทั้งในการดูแลรักษา และไม่ทำการให้เสื่อมสิทธิอันอาจเกิดขึ้นแก่ ก. เช่นไม่นำรถยนต์นั้นไปจำหน่ายหรือจำหน่ายไว้แก่บุคคลภายนอก

ผลของการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำการอันเป็นการฝ่าฝืนหน้าที่ซึ่งควั่นไม้ทำให้เป็นที่เสื่อมประโยชน์อันอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้รับในเมื่อเงื่อนไขสำเร็จนี้ ย่อมมีค่าเท่ากับ การไม่ชำระหนี้ที่จะต้องควั่นไม้ทำการให้เสื่อมประโยชน์แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นฝ่ายที่ฝ่าฝืนหน้าที่ดังกล่าวย่อมต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่อีกฝ่ายหนึ่งเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จ

ตัวอย่างเช่น ก. ตกกลางขายรถยนต์ให้ ข. ภายใต้เงื่อนไขบังคับก่อนว่าเมื่อ ก. ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งราชการในต่างประเทศ หากปรากฏว่า ก่อนที่เงื่อนไขจะสำเร็จ ก. ได้ใช้สอยรถยนต์โดยประมาทเป็นเหตุให้รถยนต์คันนั้นประสบอุบัติเหตุจนบุบสลายใช้การไม่ได้ ดังนี้ ถือได้ว่า ก. กระทำการให้เสื่อมเสียประโยชน์อัน ข. จะพึงได้รับเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ดังนั้น หากต่อมา ก. ได้รับแต่งตั้งตามเงื่อนไข ก. ย่อมมีหน้าที่ชดเชยค่าเสียหายแก่ ข. ซึ่งต้องเสื่อมเสียประโยชน์จากการใช้สอยรถนั้น เช่นรถนั้นมีราคาตามท้องตลาด ๕ แสนบาท แต่ตกลงซื้อขายกัน

โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนในราคาเพียง ๔ แสนบาท ดังนี้หากก่อนที่เงื่อนไขจะสำเร็จ ก. ทำให้รถนั้นบุบสลายใช้การไม่ได้ ดังนี้หากต่อมาเงื่อนไขเกิดสำเร็จขึ้น ก. มีหน้าที่ต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่ ข. ในเหตุที่ทรัพย์สินเสื่อมราคา และเสื่อมประโยชน์ใช้สอย ซึ่งหากนิติกรรมเป็นผลตามเงื่อนไข ข. ย่อมได้กรรมสิทธิ์ในรถที่มีมูลค่า ๕ แสนบาท ในราคาเพียง ๔ แสนบาท ดังนี้ ก. ต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่ ข. เป็นเงิน ๑ แสนบาท เป็นต้น (และโปรดดูความในมาตรา ๓๗๑ วรรคสอง ตอนท้าย ประกอบ)

นอกจากความรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายเพราะเหตุที่ไม่ชำระหนี้ตามนิติกรรมอันมีเงื่อนไขนั้นแล้ว ในกรณีที่เป็นสัญญาต่างตอบแทนอันมีเงื่อนไขบังคับก่อน และทรัพย์สินสูญหรือเสียหายไปในระหว่างที่เงื่อนไขไม่สำเร็จ กรณีต้องอยู่ใต้บังคับมาตรา ๓๗๑ วรรคสอง ซึ่งวางหลักว่า หากทรัพย์สินสูญหรือเสียหายไปโดยโทษเจ้าหนี้(คือผู้จะได้ประโยชน์จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไข)ไม่ได้แล้ว ลูกหนี้ต้องเป็นฝ่ายต้องรับผิดชอบต่อภัย หรือบาปเคราะห์อันเกิดจากการที่ทรัพย์สินสูญหรือเสียหายไป คือต้องสูญเสียทรัพย์สินนั้น ไปโดยที่แม่ต่อมาหากเงื่อนไขสำเร็จลง ลูกหนี้ก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าตอบแทนจากเจ้าหนี้ซึ่งเป็นคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ในเรื่องขายรถยนต์โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อน หากในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ รถนั้นถูกชนหรือถูกไฟไหม้เป็นเหตุให้บุบสลาย ความสูญเสียย่อมเป็นพับแก่ฝ่ายลูกหนี้ (คือผู้ขาย) และไม่ว่าในระหว่างเงื่อนไขยังไม่สำเร็จนั้น ทรัพย์สินจะสูญหรือเสียหายไปเพราะความผิดของลูกหนี้(ขับรถโดยประมาท) หรือเพราะบุคคลภายนอก (ลูกหนี้ไม่ได้ประมาท แต่บุคคลภายนอกประมาท) ก็ตาม หากความสูญหรือเสียหายนั้นไม่อาจโทษเจ้าหนี้ได้แล้ว เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้วเจ้าหนี้ยังมีสิทธิที่จะเลือกให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามสัญญา คือส่งมอบทรัพย์สินที่ตกลงซื้อขายกันตามสภาพที่บุบสลาย หรือโอนกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินที่สูญหายไปนั้นแก่เจ้าหนี้ โดยเจ้าหนี้มีสิทธิลดราคาตามส่วน หรือจะเลือกบอกเลิกสัญญาเสียก็ได้ (มาตรา ๓๗๑ วรรคสอง)

ความคุ้มครองในการเรียกค่าเสียหาย หรือการใช้สิทธิเรียกให้ปฏิบัติตามสัญญาแล้วลดราคาลง หรือใช้สิทธิเลิกสัญญาตามที่กล่าวข้างต้น จะเกิดแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง(เจ้าหนี้)ได้ก็ต่อเมื่อเงื่อนไขสำเร็จลงแล้ว เพราะก่อนที่เงื่อนไขจะสำเร็จก็ยังไม่เป็นอันรู้แน่ชัดว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องเสียหายหรือไม่ จึงทำให้หน้าคิดว่า ระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จนั้น คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะมีทางได้รับการเยียวยาอย่างไร ซึ่งเป็นปัญหาที่เราจะได้พิจารณาถึงสิทธิหน้าที่ของคู่กรณีตามมาตรา ๑๘๕ ในหัวข้อต่อไป

**ข) คู่กรณีมีสิทธิจำหน่าย รั้งมรดก จัดการป้องกันรักษา หรือทำประกันไว้ในช่วงที่
เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ (มาตรา ๑๘๕)**

เป็นที่ยอมรับกันว่า แม้ในขณะที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ และยังไม่เป็นอันแน่นอนว่าเงื่อนไขจะสำเร็จหรือไม่ กฎหมายก็รับรองให้คู่กรณีมีสิทธิหน้าที่ต่อกันแล้ว และยังมีสิทธิจัดการหรือมีสิทธิทำนิติกรรมในทางจำหน่าย รั้งมรดก จัดการป้องกันรักษา หรือทำประกันไว้ในช่วงที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จได้แล้ว สิทธิหน้าที่ที่คู่กรณีมีในช่วงที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จนี้จึงต้องนับว่าเป็นสิทธิอันมีราคาและถือเอาได้ และนับเป็นสิทธิทางทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเรียกว่า “สิทธิในประโยชน์อันพึงได้” เมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จ ตัวอย่างเช่นสิทธิตามสัญญาขายฝาก ซึ่งนับเป็นสัญญาขายทรัพย์ที่มีเงื่อนไขบังคับหลังอย่างหนึ่ง ซึ่งกฎหมายยอมให้ผู้ซื้อฝากซึ่งได้กรรมสิทธิ์ไปนั้น โอนสิทธิของตน(ซึ่งอยู่ได้บังคับเงื่อนไขที่ผู้ขายอาจไถ่ทรัพย์นั้นกลับไปได้)ต่อไปยังบุคคลภายนอกได้ และในขณะเดียวกัน ผู้ขายฝากก็โอนสิทธิในการไถ่ทรัพย์ที่ขายฝากกันไว้ต่อไปได้ นอกจากนี้หากจะมีการรั้งมรดกในสิทธิเช่นนั้น หรือจะจัดการป้องกันรักษา เช่นนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อป้องกันหรือรักษาสิทธิตามเงื่อนไขอันจะพึงได้ เช่นฟ้องเรียกทรัพย์คืนจากผู้ไม่มีสิทธิยึดถือ หรือผู้ที่เข้าครอบครองปรปักษ์ทรัพย์อันจะพึงได้แก่ตนเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ หรือจะเอาประกันภัยในทรัพย์สินนั้นด้วยก็ย่อมได้ ไม่เป็นการต้องห้ามตามมาตรา ๘๖๓ ซึ่งห้ามมิให้ผู้ที่ไม่มีส่วนได้เสียเอาประกัน^{๒๐} หรือจะจัดให้มีการค้ำประกัน หรือวางหลักประกันการชำระหนี้อันมีเงื่อนไข เช่นทำจำนำ จำนองไว้ด้วยก็ได้ และหลักทำนองเดียวกันนี้ก็ควรจะนำมาใช้ในกรณีนิติกรรมมีเงื่อนไขบังคับก่อนด้วย

ดังนั้นแม้เงื่อนไขจะยังไม่สำเร็จ แต่ปรากฏว่ามีการทำการอย่างใดไปในทางที่จะเสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะพึงได้จากการที่เงื่อนไขนั้นสำเร็จลง คู่กรณีฝ่ายที่เสื่อมเสียประโยชน์ย่อมมีสิทธิจัดการในทางป้องกันรักษาสิทธิอันมีเงื่อนไขของตนได้ และด้วยเหตุนี้หากมีการโอนทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งหนี้ตามนิติกรรมไปยังบุคคลภายนอกในลักษณะที่จะทำให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งต้องเสียเปรียบ คู่กรณีฝ่ายนั้นย่อมมีสิทธิเพิกถอนการฉ้อฉลได้ (มาตรา ๒๓๗) แต่หลักการเพิกถอนการฉ้อฉลนี้ ไม่ใช่แก่กรณีที่บุคคลภายนอกได้ทรัพย์สินไปโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน

ในการจำหน่ายสิทธิและหน้าที่ของนิติกรรมภายใต้บังคับเงื่อนไขนั้น ควรเข้าใจว่าสิทธิและหน้าที่ของผู้โอนยอมโอนไปยังผู้รับโอนภายใต้บังคับเงื่อนไขนั้นด้วย เช่น ก. ตกกลางขายรถยนต์แก่ ข. โดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนว่า ให้สัญญาซื้อขายมีผลและให้กรรมสิทธิ์ในรถโอนไปเมื่อ ข. สำเร็จการศึกษา ดังนี้ในช่วงที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จนี้ หาก ก. โอนรถยนต์อันเป็นวัตถุแห่ง

^{๒๐} ตัวอย่างจาก จิต เศรษฐบุตร, นิติกรรมและสัญญา, หน้า ๒๒๘-๒๒๙

สัญญาอันมีเงื่อนไขนี้แก่ ก. ย่อมมีผลให้ ก. ผู้รับโอนได้สิทธิของ ก. คือได้กรรมสิทธิ์ซึ่งอยู่ภายใต้บังคับเงื่อนไขไปด้วยตามหลักผู้รับโอนย่อมไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน ดังนั้นในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ เติมรถยนต์คันนั้นเป็นของ ก. อยู่ เมื่อโอนให้ ค. ก็ย่อมตกเป็นกรรมสิทธิ์ของ ค. ด้วย แต่การได้กรรมสิทธิ์ของ ค. นี้ก็เป็นมาได้มาโดยอยู่ใต้บังคับเงื่อนไขตามสัญญาระหว่าง ก. กับ ข. หากต่อมา ข. ตายหรือเลิกศึกษาต่อไปก็เป็นอันว่าเงื่อนไขแห่งนิติกรรมนั้นตกไป ดังนั้นการโอนระหว่าง ก. กับ ค. ก็ย่อมมีผลโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ อีก แต่หากปรากฏว่าต่อมา ข. สำเร็จการศึกษา ก็เป็นกรณีที่เงื่อนไขสำเร็จลง รถยนต์ซึ่งขณะนั้นตกเป็นของ ค. อยู่ ย่อมโอนไปเป็นของ ข. และสิทธิของ ค. (ซึ่งอยู่ใต้บังคับเงื่อนไข) ก็ย่อมระงับไปตามเงื่อนไข และ ค. ย่อมมีหน้าที่ต้องส่งมอบรถยนต์นั้นแก่ ข. ทั้งนี้ เว้นแต่ว่าจะเป็นที่ ค. ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกได้รับโอนทรัพย์สินนั้นไปโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน คือไม่รู้ว่าทรัพย์สินนั้นตกอยู่ภายใต้บังคับนิติกรรมอันมีเงื่อนไข

อย่างไรก็ดี ผู้โอนซึ่งมีสิทธิภายใต้บังคับเงื่อนไขมีหน้าที่ตามมาตรา ๑๘๔ คือไม่ทำการให้เสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งอันจะพึงได้จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้น เพราะถ้าบุคคลภายนอกได้รับโอนไปโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน บุคคลภายนอกนั้นอาจได้รับการคุ้มครองสิทธิให้เป็นผู้มีสิทธิดีกว่า เช่นกรณีที่มีผู้ได้สั่งห้ามทรัพย์สินโดยได้ครอบครองแล้วโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน ตามมาตรา ๑๓๐๓ ดังนั้นเพื่อไม่ให้เสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณี ผู้โอนสิทธิอันมีเงื่อนไขย่อมมีหน้าที่ต้องแจ้งแก่ผู้รับโอนว่าสิทธิที่โอนจำหน่ายให้ นั้นเป็นสิทธิที่อยู่ใต้บังคับเงื่อนไข ซึ่งจะมีผลต่อไปว่า เมื่อเงื่อนไขสำเร็จลง สิทธิของผู้รับโอนย่อมระงับสิ้นไป และสิทธินั้นย่อมตกแก่คู่กรณีของผู้โอนจำหน่ายสิทธินั้น

หลักทำนองเดียวกันนี้เห็นได้จากกฎหมายลักษณะขายฝาก (มาตรา ๔๕๑ – ๕๐๒) ซึ่งเป็นนิติกรรมซื้อขายโดยมีเงื่อนไขบังคับหลัง กล่าวคือคู่กรณีตกลงให้กรรมสิทธิ์โอนกลับมาเป็นของผู้ขายฝากโดยอาศัยการไถ่ทรัพย์สินที่ขายฝากเป็นเงื่อนไขบังคับหลัง ในระหว่างที่ขายฝากกัน และเงื่อนไขยังไม่สำเร็จ คือยังไม่มีไถ่ทรัพย์สินที่ขายฝากกันนั้น ผู้ขายฝากอาจจะโอนสิทธิของตนไปยังบุคคลภายนอกได้ และผู้รับโอนสิทธิของผู้ขายนั้นย่อมได้สิทธิของผู้ขายฝากอันเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไขบังคับหลังไปด้วย ดังจะเห็นได้ว่า มาตรา ๔๕๗ ยอมให้ผู้รับโอนสิทธิของผู้ขายฝากมีสิทธิไถ่ทรัพย์สินนั้น และกรรมสิทธิ์ย่อมตกกลับมาเป็นของผู้ไถ่ (มาตรา ๕๐๒) และในทำนองเดียวกันผู้ซื้อฝากจัดว่าเป็นผู้ได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ขายฝากไปภายใต้บังคับเงื่อนไขว่าผู้ขายหรือผู้รับโอนสิทธิของผู้ขายอาจไถ่ทรัพย์สินนั้นได้ และเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ คือมีการไถ่ทรัพย์สินเมื่อใด กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นย่อมโอนกลับไปเป็นของผู้ไถ่ หากผู้ซื้อฝากนำทรัพย์สินที่ตนซื้อฝากไว้ไปจำหน่ายต่อไปยังบุคคลภายนอก ก็เป็นกรณีโอนกรรมสิทธิ์อันตกอยู่ในบังคับนิติกรรมอันมีเงื่อนไขบังคับหลัง ผลก็คือ ผู้ไถ่อาจไถ่ทรัพย์สินกับผู้รับโอนสิทธิของผู้ซื้อฝากได้ (มาตรา ๔๕๘ (๒)) เป็นอันว่าเงื่อนไข

สำเร็จ และผลก็คือทรัพย์สินนั้นย่อมโอนกลับไปเป็นของผู้ใด (มาตรา ๕๐๒) อย่างไรก็ตาม ผู้รับโอน สิทธิของผู้ซื้อฝากจะได้อำนาจไปโดยมีเงื่อนไขก็เฉพาะกรณีที่ผู้รับโอนรู้อยู่แล้วว่าสิทธิที่รับโอนมา นั้นอยู่ได้บังคับแห่งสิทธิใดคืน หรืออยู่ได้บังคับแห่งเงื่อนไขบังคับหลังซึ่งตกติดมากับทรัพย์สินที่ ตนรับโอนมา (มาตรา ๔๕๘ (๒))

๒) การคุ้มครองสิทธิของบุคคลภายนอก

ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของบุคคลภายนอกมักจะเกิดขึ้นเมื่อคู่กรณีฝ่ายหนึ่ง โอนทรัพย์สิน อันเป็นวัตถุแห่งนิติกรรมที่อยู่ได้บังคับแห่งเงื่อนไขบังคับก่อนไปยังบุคคลภายนอกก่อนที่เงื่อนไข จะสำเร็จ ในกรณีเช่นนี้ผู้โอนยังมีสิทธิเหนือทรัพย์สินที่โอน และผู้รับโอนยังไม่มีสิทธิใน ทรัพย์สินนั้นจนกว่าเงื่อนไขจะสำเร็จ ดังนั้นในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จนี้ หากผู้โอน โอน ทรัพย์สินแก่บุคคลภายนอก การโอนนั้นย่อมมีผลตามกฎหมาย ถ้าต่อมาเงื่อนไขนั้นตกไป คือ เงื่อนไขนั้นเป็นอันไม่มีทางสำเร็จลงได้อีกต่อไป ปัญหาที่หมดไป และผู้รับโอนย่อมได้สิทธิใน ทรัพย์สินไปอย่างสมบูรณ์ แต่ปัญหาขงยากที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อผู้โอนได้โอนทรัพย์สินซึ่งตกอยู่ ภายใต้อำนาจแห่งเงื่อนไขนั้นไปยังบุคคลภายนอกแล้ว ปรากฏต่อมาว่าเงื่อนไขเกิดสำเร็จลง ดังนี้สิทธิ ของคู่กรณีซึ่งได้รับ โอนไปโดยมีเงื่อนไขรายแรก กับสิทธิของบุคคลภายนอกซึ่งได้รับ โอนไปราย หลังจะเป็นอย่างไร

ปัญหาดังกล่าวนี้มีมาตั้งแต่สมัย โรมัน ซึ่งถือเป็นหลักว่าการโอนทรัพย์สินที่อยู่ภายใต้ บังคับเงื่อนไขไปยังบุคคลภายนอกในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จนั้นไม่มีผลก็จริง แต่ผลนั้นยังไม่ บริบูรณ์เพราะยังอยู่ได้บังคับเงื่อนไข หากเงื่อนไขตกไปการโอนจึงจะมีผลบริบูรณ์ แต่หากเงื่อนไข สำเร็จเมื่อใด การโอนแก่บุคคลภายนอกย่อมสิ้นผลไป^{๒๐}

^{๒๐} Gaius, Digesta Iustiniani, 30, 69, 1; Aelius Marcianus, Digesta Iustiniani, 20,1, 13,1 นอกจากนี้ยังมีผู้ อธิบายว่าเป็นเช่นนี้ก็เพราะเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้นย่อมมีผลย้อนหลังกลับไปถึงจุด เวลาที่นิติกรรมนั้นได้ทำขึ้น (Pomponius D. 46, 3, 16) แม้ความคิดนี้ไม่ได้รับการยอมรับในการตรา ประมวลกฎหมายของพระเจ้าจัสติเนียน แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันในระบบกฎหมายต่าง ๆ เช่นฝรั่งเศส อิตาลี และกฎหมายในสกุลโรมานิก ในกฎหมายฝรั่งเศสนั้นถือว่าเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ นิติกรรมมีผลย้อนหลังไปแต่ ต้น (มาตรา ๑๑๔๕ ประมวลแพ่งฝรั่งเศส และโปรตุเกส จีดี เศรษฐศาสตร์, นิติกรรมและสัญญา, ข้อ ๑๒๑, หน้า ๒๑๔) ดังนั้นหากโอนไปยังบุคคลภายนอกในระหว่างนั้นการโอนนั้นไม่มีผลเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ โดยไม่ได้ มีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ แต่ถือตามหลักทั่วไปว่าเมื่อเงื่อนไขสำเร็จและมีผลย้อนหลังไปเป็นเหตุให้ ผู้โอนไม่มีอำนาจโอน การโอนย่อมไม่มีผล แต่ในกฎหมายเยอรมันและสวิส มิได้รับแนวคิดที่ว่าเมื่อเงื่อนไข สำเร็จ นิติกรรมย่อมมีผลย้อนหลังไปถึงวันที่ทำนิติกรรมแบบฝรั่งเศส เพียงแต่ถือว่าการจำหน่ายทรัพย์สิน ไปในระหว่างที่เงื่อนไขไม่สำเร็จนั้น ย่อมไม่มีผลเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับเงื่อนไข ดังนั้นหากเงื่อนไขนั้น

ในกฎหมายไทยมีหลักที่จะนำมาปรับใช้กับเรื่องนี้ได้คือหลักในมาตรา ๑๘๔ และ ๑๘๕ ซึ่งรับรองให้คู่กรณีโอนสิทธิและหน้าที่ที่ตนมีอยู่ คือสิทธิและหน้าที่อันมีเงื่อนไขของคนต่อไป หรือจะจัดการระงับป้องกันรักษา หรือเอาประกันในสิทธิหน้าที่อันมีเงื่อนไขของคนก็ได้ ในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ (มาตรา ๑๘๕) แต่ก็จำกัดไว้ด้วยว่า ในระหว่างที่เงื่อนไขไม่สำเร็จนี้ คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต้องงดเว้นไม่ทำการให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะพึงได้จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนั้น (มาตรา ๑๘๔) การที่กฎหมายรับรองสิทธิอันพึงได้ และกำหนดให้คู่กรณีต้องงดเว้นไม่ทำการให้เป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์อันพึงได้จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขนี้ อาจแปลความว่ากฎหมายจำกัดอำนาจในการโอนของคู่กรณีไว้เพื่อคุ้มครองประโยชน์อันพึงได้ของอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ และสิทธิในประโยชน์อันพึงได้นี้เป็นสิทธิที่กฎหมายคุ้มครอง มิได้เป็นแต่เพียงความผูกพันทางหนี้ระหว่างคู่กรณีเท่านั้น แต่เป็นสิทธิตามกฎหมายที่อาจยกขึ้นต่อสู้บุคคลภายนอกเพื่อป้องกันรักษาสิทธิอันพึงได้นี้ได้เสมอ จึงอาจนับเป็นสิทธิเหนือทรัพย์สินอย่างหนึ่งที่กฎหมายรับรอง ด้วยเหตุนี้การโอนทรัพย์สินไปยังบุคคลภายนอกในระหว่างที่เงื่อนไขยังไม่สำเร็จ จึงเป็นการโอนที่ถูกจำกัดโดยกฎหมายให้มีผลได้เพียงเท่าที่ไม่กระทบในทางเสื่อมเสียต่อประโยชน์อันพึงได้จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขเท่านั้น^{๒๒}

ตามอุทาหรณ์ที่ ๖) การที่ ก. ซื้อเครื่องรับโทรทัศน์จาก ข. โดยมีเงื่อนไขว่าให้กรรมสิทธิ์โอนมายัง ก. เมื่อชำระเงินครบถ้วน ดังนั้นระหว่างที่ยังชำระเงินไม่ครบ เครื่องรับโทรทัศน์ยังเป็นของ ข. อยู่ ดังนั้นเมื่อ ข. ขายเครื่องรับโทรทัศน์นั้นแก่ ค. การขายนั้นย่อมมีผล แต่โดยที่สิทธิของ ข. เป็นสิทธิโดยมีเงื่อนไข ดังนั้น ค. ย่อมได้รับโอนสิทธิอันอยู่ได้บังคับเงื่อนไขของ ข. ไปด้วย หากต่อมาเงื่อนไขนั้นตกไป ค. ย่อมได้สิทธิไปโดยบริบูรณ์ แต่ถ้าเงื่อนไขนั้นสำเร็จสิทธิของ ก. ซึ่งได้มาโดยอยู่ได้บังคับเงื่อนไขย่อมระงับสิ้นไป และทรัพย์สินนั้นย่อมตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของ ก. ตามเงื่อนไข เมื่อเงื่อนไขสำเร็จแล้ว ก. ย่อมมีสิทธิเรียกให้ ค. ส่งทรัพย์สินให้แก่ตน ส่วน ค. ก็มีสิทธิไปเรียกร้องต่อ ข. ให้ต้องรับผิดชอบเพื่อการรอนสิทธิในทรัพย์สินที่ขาย (มาตรา ๔๑๕)

อย่างไรก็ดี กฎหมายก็คำนึงถึงประโยชน์อันพึงได้ของบุคคลภายนอกผู้ได้รับโอนทรัพย์สินโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทนเอาไว้ด้วย ดังจะเห็นได้จากการให้สิทธิเจ้าหนี้เพิกถอนนิติ

สำเร็จลงในภายหลัง การโอนที่เกิดขึ้นระหว่างนั้นนั้นย่อมไม่มีผล หรือย่อมเสียผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่โอนกัน (มาตรา ๑๖๑ ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน และมาตรา ๑๕๒ วรรคสาม ประมวลกฎหมายลักษณะหนี้ของสวิตเซอร์แลนด์)

^{๒๒} แต่โปรดดู เสนีย์ ปราโมช, นิติกรรมและหนี้, เล่ม ๑, (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๐๕), หน้า ๒๒๔ ซึ่งอธิบายว่าการโอนทรัพย์สินซึ่งตกอยู่ได้บังคับเงื่อนไขไปยังบุคคลภายนอกในระหว่างที่เงื่อนไขไม่สำเร็จนั้น แม้ต่อมาเงื่อนไขสำเร็จก็ไม่กระทบต่อสิทธิของบุคคลภายนอก ผู้ที่ต้องขาดประโยชน์จากความสำเร็จแห่งเงื่อนไขได้แต่เรียกค่าสินไหมทดแทนจากคู่กรณีฝ่ายที่โอนทรัพย์สินไปยังบุคคลภายนอกเท่านั้น

กรรมอันมีวัตถุแห่งสิทธิเป็นทรัพย์สินซึ่งได้ทำขึ้นโดยฉ้อฉลและเป็นทางให้เจ้าหน้าที่เสียเปรียบตาม มาตรา ๒๓๗ แต่ถ้านบุคคลภายนอกผู้ได้ประโยชน์ไปนั้นเป็นผู้สุจริตและเสียค่าตอบแทน เจ้าหน้าที่ ย่อมไม่มีสิทธิเพิกถอนการฉ้อฉล และในส่วนที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ก็มีหลักคุ้มครองบุคคล ภายนอกผู้ได้ทรัพย์สินไปโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทนปรากฏอยู่ในมาตรา ๑๒๕๕ วรรคสอง และมาตรา ๑๓๐๐ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ว่า การได้มาซึ่งอสังหาริมทรัพย์โดยผลของกฎหมาย ไม่อาจยก เป็นข้อต่อสู้การได้มาซึ่งอสังหาริมทรัพย์โดยการโอนทางทะเบียน โดยสุจริต และเสียค่าตอบแทน- ได้ และการได้มาโดยทางทะเบียน โดยสุจริต และเสียค่าตอบแทนนี้ย่อมไม่ถูกเพิกถอน แม้จะมีผู้ อยู่ในฐานะอันจะให้จดทะเบียนสิทธิของตนได้อยู่ก่อนก็ตาม ดังนั้นบุคคลภายนอกผู้ได้สิทธิใน อสังหาริมทรัพย์ไปโดยทางทะเบียน โดยสุจริตและเสียค่าตอบแทนย่อมมีสิทธิดีที่สุด ส่วนในเรื่อง อสังหาริมทรัพย์นั้นก็ยังมีมาตรา ๑๓๐๓ บัญญัติรับรองสิทธิของผู้รับโอนโดยสุจริต เสียค่าตอบแทน และได้ครอบครองทรัพย์สินแล้วโดยสุจริตเอาไว้เช่นเดียวกัน คือ ในกรณีที่มีบุคคลหลายคนอ้าง กรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์เดียวกัน ผู้รับโอนทรัพย์สินนั้นมาโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน และได้ ครอบครองทรัพย์สินนั้นแล้วโดยสุจริตย่อมมีสิทธิดีที่สุด นอกจากนี้หากบุคคลภายนอกเป็นผู้ซื้อ ทรัพย์สินโดยสุจริตจากการขายทอดตลาดตามคำสั่งศาล หรือคำสั่งเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในคดี ล้มละลายยังได้รับการคุ้มครองตามมาตรา ๑๓๓๐ โดยกฎหมายรับรองไว้ว่าสิทธินั้นย่อมไม่เสีย ไปหากปรากฏภายหลังว่าทรัพย์สินนั้นไม่ใช่ทรัพย์สินของจำเลย ลูกหนี้ตามคำพิพากษา หรือคน ล้มละลาย

ดังนั้นกรณีตามอุทธรณ์ ๖) ถ้าปรากฏว่า ค. ซึ่งได้รับโอนจาก ข. รู้คืออยู่แล้ว หรือมีเหตุ ควรสงสัยว่า ข. เป็นเจ้าของเครื่องรับโทรทัศน์ซึ่งมีสิทธิภายใต้บังคับเงื่อนไขอย่างหนึ่งอย่างใด เช่นในกรณีนี้คือเงื่อนไขว่า หาก ก. ชำระเงินครบถ้วนเครื่องรับโทรทัศน์นั้นย่อมตกเป็นของ ก. ดังนี้ หาก ค. รับโอนเครื่องรับโทรทัศน์นั้นมา แม้ขณะโอน ข. จะยังเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์และยอม มีสิทธิโอนมายัง ค. ได้ก็ตาม แต่สิทธิที่ ค. ได้รับย่อมตกอยู่ใต้บังคับเงื่อนไขเดียวกันด้วย ดังนั้น หากต่อมา ก. ชำระเงินแก่ ข. ครบถ้วน เงื่อนไขก็สำเร็จและเครื่องรับโทรทัศน์นั้นย่อมตกเป็นของ ก. ตามเงื่อนไข และ ค. ย่อมเสียกรรมสิทธิ์ไปตามเงื่อนไขที่ตนได้รับโอนสิทธินั้นมา

ในกรณีที่ ค. สุจริต แต่ไม่ได้เสียค่าตอบแทน เช่นได้มาโดยการให้โดยเสน่หา ดังนี้ ค. ก็ ไม่ได้รับการคุ้มครองเช่นกัน หรือแม้กรณีที่ ค. สุจริต เสียค่าตอบแทน แต่ยังไม่ได้ครอบครอง ทรัพย์สิน ดังนี้สิทธิของ ค. ก็ยังไม่ดีกว่าสิทธิของ ก. เพราะต้องถือว่าสิทธิของ ค. เป็นสิทธิที่ได้รับ โอน มาโดยอยู่ในบังคับเงื่อนไขตามหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน และ ก. ย่อมได้กรรมสิทธิ์ใน เครื่องรับโทรทัศน์นั้นตามเงื่อนไข

แต่ถ้าปรากฏว่า ค. ได้รับโอนจาก ข. มาโดยสุจริต คือเชื่อว่า ข. เป็นเจ้าของโทรทัศน์นั้น โดยไม่ตกอยู่ใต้บังคับของสิทธิของผู้ใด และได้มาโดยเสียค่าตอบแทน และได้เข้าครอบครอง

เครื่องรับโทรทัศน์นั้นแล้ว ดังนี้ ค. ย่อมได้รับความคุ้มครองให้เป็นผู้มีสิทธิคดีที่สุดเหนือสังหาริมทรัพย์คือเครื่องรับโทรทัศน์นั้น

อนึ่ง หลักการในเรื่องสิทธิของบุคคลภายนอกที่กล่าวมานี้ย่อมใช้ได้แก่กรณีที่มีการโอนทรัพย์สินที่ตกอยู่ภายใต้บังคับเงื่อนไขบังคับหลังไปยังบุคคลภายนอกในระหว่างที่เงื่อนไขนั้นยังไม่สำเร็จเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ก. ขายฝากรถไว้กับ ข. โดยตกลงกันว่าให้ ก. มีสิทธิไถ่รถคืนไปได้ภายใน ๑ เดือน ปรากฏว่าระหว่างนั้น ข. ได้โอนขายรถให้แก่ ค. ดังนี้หาก ค. รู้หรือควรได้รู้ว่าสิทธิของ ข. อยู่ใต้บังคับเงื่อนไขแล้วยังรับซื้อไป ดังนี้หากเงื่อนไขสำเร็จ ก. ย่อมเรียกรถคืนจาก ค. ได้ ตามหลักผู้รับโอนย่อมไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอนในมาตรา ๑๘๔ และ ๑๘๕ แต่ถ้าเป็นกรณีที่ ค. ได้รับโอนไปโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน คือเข้าซื้อทรัพย์สินโดยไม่รู้ว่ามีสิทธิของ ข. เป็นสิทธิที่ตกอยู่ใต้บังคับเงื่อนไข ทั้งยังได้ครอบครองรถนั้นแล้วโดยสุจริต ดังนี้ ค. ย่อมได้รับการคุ้มครองให้มีสิทธิเหนือรถนั้นคดีที่สุดตามมาตรา ๑๓๐๓

๒. นิติกรรมที่ต้องได้รับความยินยอม

๒.๑ ความสำคัญของการให้ความยินยอมในการทำนิติกรรม

ตามปกตินิติกรรมที่บุคคลทำขึ้นโดยความสมัครใจนั้นย่อมมีผลสมบูรณ์ แต่บางกรณีกฎหมายก็จำกัดความสามารถหรืออำนาจของผู้ทำนิติกรรมไว้ โดยกำหนดให้นิติกรรมจะมีผลได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบหรือความยินยอมจากบุคคลอื่น ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลสำคัญ ๒ ประการใหญ่ ๆ กล่าวคือ

ก) บุคคลผู้ทำนิติกรรมนั้นควรได้รับความคุ้มครอง ดังนั้นนิติกรรมที่บุคคลเหล่านั้นได้กระทำลงไปจะมีผลสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองดูแลบุคคลนั้นได้ให้ความยินยอมด้วยแล้ว อันเป็นการให้ความยินยอมเพื่อรักษาประโยชน์ของผู้ทำนิติกรรม

ตัวอย่างเช่น นิติกรรมที่ผู้เยาว์ได้กระทำลงโดยไม่ได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมย่อมตกเป็นโมฆียะ (มาตรา ๒๑) ดังนั้นหากผู้เยาว์ตกลงซื้อทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใด นิติกรรมซื้อขายรายนั้นจะมีผลสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมแล้ว หรือการจัดการทรัพย์สินของผู้เยาว์ในกรณีทำนิติกรรมสำคัญตามมาตรา ๑๕๖๔ ผู้แทนโดยชอบธรรมไม่มีอำนาจทำการแทนผู้เยาว์ แต่ต้องขออนุญาตจากศาลก่อน เป็นต้น

ข) บุคคลภายนอกควรได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้เนื่องจากนิติกรรมนั้น ๆ ส่งผลกระทบต่อสิทธิหน้าที่ของบุคคลภายนอกนั้น ในกรณีเช่นนี้นิติกรรมนั้นจะมีผลสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องเสียก่อน นับว่าเป็นการให้ความยินยอมเพื่อรักษาประโยชน์ของผู้ให้ความยินยอมเอง

ตัวอย่างเช่น กรณีที่ได้มีการโอนทรัพย์สินโดยมีเงื่อนไขบังคับก่อนแล้ว ต่อมาก่อนที่เงื่อนไขนั้นจะสำเร็จ มีเหตุให้ผู้โอนประสงค์จะโอนทรัพย์สินนั้นไปยังบุคคลอื่น ดังนี้หากผู้โอนประสงค์จะให้การโอนนั้นมีผลสมบูรณ์ ไม่ถูกกระทบกระเทือนภายหลังเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จ ผู้โอนต้องขอความยินยอมจากผู้รับโอนที่มีเงื่อนไขเสียก่อน ซึ่งจะมีผลให้การโอนทรัพย์สินนั้นไม่ถูกเพิกถอนเกิดขึ้นได้แย้งหรือเสียผลไปหากเงื่อนไขสำเร็จในภายหลัง หรือในกรณีที่เจ้ามรดกทำพินัยกรรมโดยกำหนดเงื่อนไขให้มรดกตกทอดจากผู้รับประโยชน์รายหนึ่ง ไปยังผู้รับประโยชน์รายอื่นเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ ตามมาตรา ๑๖๗๔ หรือกำหนดห้ามมิให้ผู้รับประโยชน์โอนทรัพย์สินโดยกำหนดให้ผู้รับประโยชน์เป็นผู้ได้รับทรัพย์สินนั้นหากมีการละเมิดข้อกำหนดห้ามโอนตามมาตรา ๑๗๐๐ ดังนี้หากผู้รับประโยชน์รายก่อนประสงค์จะโอนทรัพย์สินมรดกที่ตนได้ไว้ภายใต้บังคับเงื่อนไขข้างต้นให้มีผลสมบูรณ์ ผู้รับประโยชน์ที่ประสงค์จะโอนทรัพย์สิน ไปนั้นย่อมจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้จะได้รับความยินยอมตามเงื่อนไขแห่งพินัยกรรมเสียก่อน การโอนทรัพย์สินนั้นจึงจะมีผลสมบูรณ์

๒.๒ ความหมายของความยินยอม

นิติกรรมที่ต้องได้รับความยินยอมนั้น หมายถึงนิติกรรมซึ่งจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากบุคคลภายนอกซึ่งมิใช่คู่กรณีแห่งนิติกรรมนั้น กล่าวคือต้องเป็นกรณีที่การให้ความยินยอมเป็นเงื่อนไขแห่งความมีผลตามกฎหมายของนิติกรรมนั้น

ตัวอย่างเช่น การจำหน่ายทรัพย์สินซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกัน หากเป็นการจัดการทรัพย์สินลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ เช่นเป็นทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ร่วมกัน หากจะนำออกจำหน่ายย่อมต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าของรวมทุกคน (มาตรา ๑๓๕๘ วรรคสี่) หรือคู่สมรส หากจะจัดการสินสมรสตามกรณีที่กฎหมายกำหนดในมาตรา ๑๔๗๖ (๑) – (๘) เช่นขายหรือ ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินสามปี ฯลฯ ต้องจัดการสินสมรสนั้นร่วมกัน หรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งเสียก่อน

แต่ถ้าเป็นกรณีที่คู่กรณีตกลงกันให้นิติกรรมเป็นผลเมื่อได้รับความยินยอมจากบุคคลภายนอก ดังนี้นิติกรรมนั้นมิใช่เป็นนิติกรรมที่ต้องได้รับความยินยอม แต่เป็นการกำหนดเอาความยินยอมของบุคคลภายนอกเป็นเงื่อนไขบังคับก่อน

นอกจากนี้ผู้ให้ความยินยอมนั้นต้องเป็นบุคคลเอกชน หรือเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่เพื่อรักษาประโยชน์ของเอกชน มิใช่พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ทำการตามอำนาจหน้าที่ในการรักษาประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์มหาชนตามที่กฎหมายกำหนด

ตัวอย่างเช่น การที่ผู้แทนโดยชอบธรรมใช้อำนาจจัดการทรัพย์สินของผู้เยาว์ตามมาตรา ๑๕๗๔ ต้องได้รับอนุญาตจากศาลเสียก่อน เป็นนิติกรรมที่ต้องได้รับความยินยอม แต่การตกลงทำสัญญาก่อสร้างบ้าน โดยกำหนดให้ต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าพนักงานโยธาเสียก่อน ดังนี้เป็นเงื่อนไข มิใช่เป็นสัญญาที่ต้องได้รับความยินยอม

ที่สำคัญกรณีต้องเป็นการให้ความยินยอมจากบุคคลผู้มีใช่เป็นคู่กรณีในนิติกรรมนั่นเอง และเมื่อได้รับความยินยอมแล้วนิติกรรมนั้นจึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย

๒.๓ การให้ความยินยอม

ก) หลักทั่วไปเกี่ยวกับความยินยอม

การให้ความยินยอมอาจมีได้สองชนิดคือ การให้ความยินยอมหรืออนุญาตไว้ล่วงหน้าให้กระทำนิติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งก่อนที่จะมีการทำนิติกรรมนั้นขึ้น ส่วนการให้ความยินยอมอีกชนิดหนึ่งได้แก่การให้สัตยาบันหรือการให้ความเห็นชอบแก่นิติกรรมที่ได้กระทำไปแล้วในภายหลัง

การให้ความยินยอมจัดเป็นการแสดงเจตนาอย่างหนึ่งซึ่งต้องมีผู้รับการแสดงเจตนา ดังนั้นหากผู้มีอำนาจให้ความยินยอม มิได้แสดงเจตนาที่มีผลสมบูรณ์ออกไป ตัวอย่างเช่นผู้ให้ความยินยอมเป็นคนที่ไร้ความสามารถเสียตั้งแต่ก่อนให้ความยินยอม และเมื่อการให้ความยินยอมนั้นเป็นโมฆะ ก็ได้มีการบอกล้างความยินยอมนั้นแล้ว

ปัญหาที่มีต่อไปว่าการให้ความยินยอมนั้นผู้มีอำนาจให้ความยินยอมจะต้องแสดงต่อคู่กรณีฝ่ายใด กรณีนี้ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ จึงเป็นที่เข้าใจว่าผู้มีอำนาจให้ความยินยอมจะแสดงเจตนาให้ความยินยอมแก่คู่กรณีฝ่ายที่ทำนิติกรรมนั้น หรือจะให้ความยินยอมแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งก็ย่อมได้

ตัวอย่างเช่น ผู้เยาว์ทำนิติกรรมซื้อมอเตอร์ไซด์โดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม ดังนี้ผู้แทนโดยชอบธรรมอาจแสดงเจตนาให้ความยินยอมหรือที่เรียกกันว่าให้สัตยาบัน โดยแสดงเจตนาต่อผู้เยาว์เอง หรือต่อคู่กรณีของผู้เยาว์ คือผู้ขายมอเตอร์ไซด์นั้นก็ได้

การให้ความยินยอมนั้นมิได้มีกฎหมายกำหนดแบบไว้โดยเฉพาะ ดังนั้นตามปกติการให้ความยินยอมจึงไม่ต้องตกอยู่ใต้บังคับแห่งแบบใด ๆ ทั้งนี้เพราะการให้ความยินยอมมิได้เป็นส่วนหนึ่งของนิติกรรม แต่เป็นข้อเท็จจริงอันกฎหมายกำหนดให้เป็นเงื่อนไขแห่งความมีผลแน่นอนแห่งนิติกรรม

ตัวอย่างเช่น การที่ผู้เยาว์ทำนิติกรรมโดยมีผู้แทน โดยชอบธรรมเป็นพยาน หรืออยู่ร่วมด้วย ในขณะที่ทำนิติกรรม ย่อมถือได้ว่าได้รับความยินยอมเพราะมีการรับรู้โดยไม่ทักท้วง

นิติกรรมที่ได้รับความยินยอมแล้วย่อมมีผลสมบูรณ์ แต่นิติกรรมที่ไม่ได้รับความยินยอมย่อมมีผลเป็นนิติกรรมแต่ไม่มีผลตามความประสงค์อย่างบริบูรณ์ เพราะอาจถูกบอกล้าง หรือมีผลเพียงบางส่วน หรือไม่มีผลเลย แต่โดยทั่วไปก็ไม่อาจนับว่าถึงกับทำให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะไปเสียเลยทั้งนี้เพราะการให้ความยินยอม ให้สัตยาบันหรืออนุญาตอาจกระทำย้อนหลังก็ได้

โดยที่ความยินยอมเป็นการแสดงเจตนาอย่างหนึ่ง จึงมีข้อน่าคิดว่า เมื่อได้แสดงออกไปแล้วจะเพิกถอนเสียได้หรือไม่ เรื่องนี้อาจตอบได้ว่าความยินยอมที่ได้ให้ไว้ล่วงหน้าย่อมเพิกถอนได้เสมอตราบเท่าที่ยังมิได้มีการทำนิติกรรมที่ให้ความยินยอมนั้นไว้แล้ว เช่นผู้แทนโดยชอบธรรม ให้ความยินยอมผู้เยาว์ในการซื้อรถจักรยานยนต์ ดังนั้นก่อนที่ผู้เยาว์จะตกลงทำสัญญาซื้อขายตามที่ได้รับความยินยอมสำเร็จ ผู้แทนโดยชอบธรรมย่อมถอนความยินยอมนั้นได้เสมอ เว้นแต่จะเป็นกรณีที่มีกฎหมายห้ามไว้ไม่ให้ถอนความยินยอมเช่นนั้น หรือได้มีการให้คำมั่นไว้แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งแล้วว่าจะไม่ถอนความยินยอมนั้น แต่ถ้าเป็นความยินยอมที่ก่อผลผูกพันเด็ดขาดไปแล้ว ผู้ให้ความยินยอมเช่นนั้นย่อมไม่อาจเพิกถอนได้อีกต่อไป แต่ถ้าเป็นการเพิกถอนโดยศาล เช่นกรณีเพิกถอนความยินยอมที่เป็นการฉ้อฉล (มาตรา ๒๑๗) เป็นต้น

ข) ลักษณะพิเศษในกรณีการให้สัตยาบัน

การให้สัตยาบันนั้นเป็นการให้ความยินยอมภายหลังจากที่ได้มีการทำนิติกรรมที่ต้องได้รับความยินยอมไปแล้ว และเมื่อผู้มีอำนาจให้สัตยาบันได้ให้สัตยาบันไปแล้วนิติกรรมนั้นย่อมเป็นอันสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก (มาตรา ๑๗๗) หรือที่เรียกว่ามีผลย้อนหลังไปแต่เริ่มแรก (ex tunc) ดังนั้นแม้ผู้เยาว์ซึ่งทำนิติกรรมซื้อขายซึ่งต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม หรือคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่เข้าจัดการสินสมรสซึ่งต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งตามมาตรา ๑๔๗๖ (๑) – (๘) จะกลายเป็นคนไร้ความสามารถไปภายหลังจากที่ได้ทำนิติกรรมนั้นแล้ว ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งก็ยังไม่ให้สัตยาบันต่อนิติกรรมดังกล่าวก็ยังสามารถให้สัตยาบันในนิติกรรมนั้น ๆ ได้ และย่อมมีผลทำให้นิติกรรมนั้นสมบูรณ์มาตั้งแต่เริ่มแรก แม้ต่อมาผู้เยาว์ หรือคู่สมรสที่ได้ทำนิติกรรมไว้จะกลายเป็นคนวิกลจริต กลายเป็นคนไร้ความสามารถหรือถึงแก่ความ

ตายในภายหลัง ก็ไม่กระทบต่อความสมบูรณ์ของนิติกรรมที่ได้รับทำให้สัถยابันและมีผลสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรกแล้วอีก

อย่างไรก็ดี หลักที่ว่า การให้สัถยابันย่อมมีผลย้อนหลังทำให้นิติกรรมนั้นสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก ตามมาตรา ๑๗๗ นั้นอาจไม่ใช่บังคับในบางกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผลย้อนหลังจะมีผลทำให้ฝ่ายที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองต้องเสียประโยชน์จากความคุ้มครองที่พึงได้รับไป อาทิเช่น ในการนับอายุความซึ่งอาจทำให้ผู้เยาว์ต้องเสียสิทธิอันพึงได้ไป เป็นต้น

นอกจากนี้ความมีผลย้อนหลังของการให้สัถยابันย่อมไม่มีผลทำให้การโอนทรัพย์สินหรือการทำนิติกรรมเปลี่ยนแปลงสิทธิของผู้มีอำนาจให้สัถยابันที่ได้ทำไว้ก่อนการให้สัถยابันนั้นเสียผลไป

ตัวอย่างเช่น ก. เอาทรัพย์สินของ ข. ไปขายให้ ค. โดยสำคัญผิดว่าเป็นทรัพย์สินของตนเอง ต่อมาผ่านไป ๑ ปี ก. หรือ ค. ทราบว่าทรัพย์สินนั้นแท้จริงเป็นของ ข. จึงขอให้ ข. ให้สัถยابันในการโอนทรัพย์สินของ ก. ดังนี้หาก ข. ให้สัถยابันในการขายทรัพย์สินโดยไม่มีสิทธิของ ก. ตามปกติย่อมมีผลทำให้การขายทรัพย์สินของ ก. นั้นสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก แต่ถ้าวางที่ ข. ยังไม่ได้ให้สัถยابันแก่การกระทำของ ก. นี้ หาก ก. ได้โอนสิทธิเรียกทรัพย์สิน หรือขายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นให้แก่ ง. ไปก่อนแล้ว ดังนี้จะเห็นได้ว่าการให้สัถยابันของ ข. ย่อมไม่มีผลย้อนหลังไปกระทบต่อสิทธิของ ง. ได้ เพราะเมื่อ ข. ได้โอนทรัพย์สินไปยัง ง. แล้ว ก็ไม่อาจมีสิทธิเหลืออยู่ที่จะให้สัถยابันแก่ ก. ได้เลย